

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет
Кафедра класичних, візантійських та середньовічних студій

Магістерська робота на тему:
Зловживання міською владою у XVII ст. (на прикладі Мартина
Кампіана)

студента VI курсу
групи ГС17/М
Чемериса Володимира Орестовича

Науковий керівник:
Кандидат історичних наук
Гошко Тетяна Дмитрівна

Львів 2018

Зміст.

Вступ	3
Розділ 1. Львівський патриціат та Кампіани у XVI – початку XVII ст.	
1.1. Особливості міської системи влади і кола еліти у Львові.....	8
1.2. Поява і утвердження сімейства Кампіан у Львові.....	17
Розділ 2. Зловживання Мартина Кампіана: розвиток, результати.	
2.1. Період перебування на владних посадах Львова.....	28
2.2. Судова справа 1628-1629 рр.....	41
Висновки	46
Список використаних джерел та літератури	48
Додатки	53

Вступ

Актуальність. Серед найбільш яскравих постатей Львова XVII ст. можна сміливо виділити особу патриція, міського радника і лонгера Мартина Кампіана. Впродовж своєї діяльності він набув величезних статків, мав важливий вплив на політичний та економічний розвиток міста, очолював найрізноманітніші проекти та ініціативи в час як відносної стабільності, так і в час кризи та лиха. Були моменти, коли Кампіана вважали взагалі головною особою в житті Львова, проте кінець його життєвого і кар'єрного шляху в цілком протилежному дусі: участю в судовому процесі львівської громади проти нього, отримавши чи не всі можливі звинувачення щодо перевищення владних повноважень та відвертих правопорушень. Такий крутий поворот долі і потужний спротив щодо діяльності патриція, якого раніше вихваляли, став майже унікальною подією в історії ранньомодерного Львова. За такого випадку пошук відповідей на те, наскільки слухними були ці звинувачення та якою дійсно була роль Мартина Кампіана у міських суспільно-політичних та соціально-економічних явищах міського життя, в умовах, коли самоврядність і владна система зазнали негативних змін, набуває великого значення.

Новизна: Попри такий відомий випадок, що мав якнайширші наслідки для Мартина Кампіана і родини, та й взагалі внутрішнього політичного життя Львова, біографія цього заможного міщанина залишилася слабо дослідженою. Тому її детальніше вивчення, включно зі згаданою судовою справою, й залучення нових джерел допоможе краще дізнатись, наскільки суперечливою була діяльність та вчинки патриція в контексті тодішнього розвитку владної системи у Львові і якою була протидія цій протиправній активності.

Метою дослідження є аналіз діяльності Мартина Кампіана та його судове протистояння з верхівкою Львова на фоні суспільно-політичної та соціально-економічної ситуацію в місті у 20-х роках XVII ст.

Об'єкт дослідження: суспільно-політична ситуація у Львові першої третини XVII ст.

Предметом дослідження є діяльність Мартина Кампіана у Львові та викликані у зв'язку з нею судові проблеми.

Робоча гіпотеза: політична та економічна слабкість міської верхівки у Львові, та надмірно високий статус, здобутий Мартином Кампіаном, заклали основу для його активної протиправної діяльності, яка стала вінцем кризи владної системи міста початку XVII ст.

Завдання дослідження:

- З'ясувати, на якому рівні перебували суспільно-політичні відносини у Львові в 20-х роках та роль у них впливових бюргерів, в тому числі родини Кампіан;

- Проаналізувати діяльність Мартина Кампіана у контексті суспільної критики та судових позовів проти нього;

- Визначити, наскільки дані звинувачення відповідали реальності та загальному контексту, встановити їхні причини та кінцевий результат.

Методи дослідження: історико-критичний; просопографічний, біографічний, мікроісторичний.

Хронологічні межі охоплюють в широку плані початок XVI – першу третину XVII ст., а у вузькому – 1610-1629 роки, період перебування Кампіана на владних посадах.

Територіальні межі охоплюють в широку плані територію Королівства Польського до 1569 року, а опісля – Речі Посполитої, у вузькому ж плані – терен міста Львів та його околиці.

Джерельна база охоплюватиме нарративні та актові джерела. Серед перших варто виокремити твір Бартоломея Зиморовича «Потрійний Львів», яка дозволить скласти загальну картину про події та процеси міського життя Львова першої половини XVII ст., пов'язані з діяльністю Кампіана. За доповнюючий матеріал слугуватимуть опубліковані актові джерела: королівські декрети з урегулювання політико-правових і економічних

проблем Львова, розміщені в збірнику документів М. Капраля «Привілеї міста Львова (XIV-XVIII ст.)», витяги з збірника законодавчих актів Речі Посполитої «*Volumina Legum*», а також неопубліковані результати люстраційної комісії у Львові за 1621 рік. тощо. Важливими тут для оцінки діяльності Мартина Кампіана будуть окремі актові, переважно неопубліковані, документи «Книги протоколів засідань, ухвал та інших документів у справах скарги громади міста на магістрат», такі як протести Ради сорока мужів, а також свідчення про діяльність патриція на посаді лонгера у книзі тижневих доходів та видатків Львова 1624-1626 рр. Серед них дійсно важливу роль відіграє документ свідчень 55 постраждалих від дій Кампіана осіб, що частково був опублікований у збірнику джерел під редакцією Я. Кіся. Крім цього нові штрихи до біографії і внутрішнього портрету Кампіана може дати опрацювання його заповіту 1629 року (частково опублікований у статті Оксани Вінниченко «Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.)»), що може краще прояснити ситуацію з багатством, яке він накопичив, і особистим ставленням до здійснених вчинків.

Історіографія: Якщо брати до уваги, що тема діяльності Кампіана не є на сьогодні добре дослідженою, практично немає спеціальних досліджень з даної проблеми, за винятком статті О. Вінниченко «Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.)», яка однак охоплює лише один вузький аспект теми. Частково лакуни в цьому полі вперше закривала книга Владислава Лозинського «*Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*» 1902 року, який звертався до біографій представників львівської еліти, в тому числі частково й до членів родини Кампіан. Доцільним буде використання книги Романа Зубика «*Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624-1635*», який детально проаналізував економічний розвиток міста в час перебування Кампіана на посаді лонгера і проведення проти нього судового процесу. Стануть у нагоді праці, які аналізують та встановлюють тодішні загальні суспільно-політичні та соціально-економічні процеси,

діяльність еліт, їхні відносини в містах Речі Посполитої, в тому числі й у Львові. Це книги Яна Птасніка «Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce», Марії Богуцької та Генрика Самсоновича «Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej», Тетяни Гошко «Нариси з історії магдебурзького права в Україні», Мирона Капраля «Urządnicy miasta Lwowa w XVI – XVIII wieku», так і численні статті, на зразок Я. Птасніка «Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku», Ольги Гуль «Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku» тощо. Їхнє використання дасть можливість визначити правову структуру і владну організацію у Львові, в рамках якої відбувалася діяльність Кампіана, та результати, котрі витікали з неї. Саме вони складатимуть основу планової бібліографії. Базові свідчення про Кампіана також можна отримати з праці Дениса Зубрицького «Хроніка міста Львова».

Структура роботи складається з двох розділів: «Львівський патриціат та Кампіани у XVI – початку XVII ст.» та «Зловживання Мартина Кампіана: розвиток, результати». Кожний з яких містить по два підрозділи. У першому підрозділі «Особливості міської системи влади і кола еліти у Львові» розглядається питання утвердження олігархічної системи Львова, котру застали Кампіани і яка в значній мірі впливала на функціонування місцевих владних органів і осіб, які їх займали. Проводиться порівняння цієї системи, а також поняття міської еліти, з подібними прикладами на території Польського Королівства. У другому підрозділі «Поява і утвердження сімейства Кампіан у Львові» подано загальні біографічні відомості чільних представників роду у обраний період, Павла та його сина Мартина, свідчення про зростання їхньої політичної та економічної могутності та її позитивні прояви на житті Львова. Змістом першого підрозділу «Період перебування на владних посадах Львова» є дослідження суперечливих вчинків Мартина Кампіана як можновладця та просто значного міщанина, основні відомості про які отримуємо з протестів Ради 40 мужів. У наступному і останньому підрозділі «Судова справа 1628-1629 рр. та смерть Кампіана» ця тема продовжується, але уже крізь призму звинувачень, які були висунуті проти

патриція львівською громада, а також подана спроба розглянути ставлення Кампіана на сформовану ситуацію через звернення до його заповіту. Завершують структуру роботи висновки, список використаних джерел та літератури і додатки.

Розділ 1: Львівський патриціат та Кампіани у XVI – початку XVII ст.

1.1: Особливості міської системи влади і кола еліти у Львові

Поширення німецького права у містах Центрально-Східної Європи, зокрема і у Львові з остаточним підтвердженням його Магдебурзького варіанту в 1356 році, дозволяло під впливом нової правової культури оновити і їхні внутрішні суспільно-політичні обставини. З утвердженням самоврядування у відносинах між різними міськими прошарками простежувалася відносна стабільність протягом певного часу, довше чи менше – залежно від ситуації в тому чи іншому місті. Проте, як і в кожному іншому явищі, у цій системі з часом почали проявлятися кризові моменти, до яких безпосереднім чином спричинялися своїми діями члени міської еліти і водночас, переважно, представники влади. Термін «патриціат», під яким їх позначають в історіографії, неодноразово був підставою для дискусії у визначенні, наприклад, як окремого місця патриціїв у соціальній стратифікації, так і ступеня їхньої діяльності та ролі в житті міщан. У загальних рисах його можна сформулювати як «заможну суспільну групу, яка здійснює економічну та політичну владу в місті та використовує її для здобуття різних вигід»¹. Власне характерною рисою для представників патриціату було прагнення різними способами розширити свої повноваження і засоби впливу для зміцнення особистого становища, часто прикриваючись потребою рішучих дій в тяжких умовах різних лих. До прикладу, саме за майновою диференціацією міщан і політичними потрясіннями XIV ст. у Кракові слідувало накопичення влади представниками міської ради². Цей процес, який був характерним для більшості європейських міст із різними видами німецького права, відомий як олігархізація, коли, на чолі міст ставали одна або декілька могутніх родин, підпорядковуючи фактично собі та своїм

¹ Samsonowicz H. Uwagi nad średniowiecznym patrycjatem miejskim w Europie // Przegląd Historyczny. T. 49, Warszawa, 1958. S. 582.

² Noga Z. Między oligarchią a reprezentacją. Uwagi o ewolucji władz miejskich Krakowa w okresie przedrozbiorowym // Kraków: studia z dziejów miasta. Pod red. J. Rajmana. Kraków, 2007. S. 101.

інтересам інших можновладців та їхню політику. Олігархічна система в великій мірі базувалася на укладенні шлюбів між родинами поточних можновладців та найбагатших міщан і кооптації останніх до складу урядів (тобто яскраво проявлявся непомітний через залучення родичів до влади), що дозволяло утримувати економічну перевагу в місті невеликим колом людей³. Рано чи пізно, в більшій чи меншій мірі, її ознаки стали проявлятися в усіх містах, організованих на різних видах німецького права, зокрема на території Польського Королівства ці ознаки простежуються у столичному Кракові з XIV ст. Саме олігархізація знаменувала собою перехід від демократичного устрою ради до власне аристократичного, з обмеження впливу поспільства на вибори її членів⁴, як от з наданням цього права представникам короля. І хоча містах зберігалася висока мобільність влади і неодноразова зміна давніх можновладців на нових, як от через епідемії, питання узурпації та олігархічної структури владних органів залишалося вкрай серйозним, що показує втручання короля Сигізмунда у краківські справи в 1521 році⁵. Таке становище іноді могло нести хороші наслідки в реорганізації міського життя, проте частіше мали місце фактори, які вели до неприємних результатів. Не оминув цих негараздів і Львів, де власне активним учасником даного процесу і став Мартин Кампіан.

Якщо вже говорити про Львів, то місцева владна система, задана нормами магдебурзького права, функціонувала тут досить справно. Прийнятий щорічний вибір шести райців міщанами, переважно ремісниками і купцями, діяв тут беззаперечно у XIV-XV ст. Проте вже в першій чверті XVI ст. в центрі Руського воєводства почали проявлятися ознаки олігархізації – у 1519 році рада без згоди поспільства розширила свій склад до 12 райців, а даний уряд оголосила довічним⁶. Вже сам цей факт не міг не викликати обурення поспільства. Але ще до цієї можна відзначити, що

³ Noga Z. Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy. Kraków, 2003. S. 193.

⁴ Ptaśnik J. Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce». Kraków, 1934. S. 194.

⁵ Noga Z. Krakowska rada miejska... S. 193.

⁶ Ptaśnik J. Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku // Kwartalnik Historyczny 1925. R. 39. S. 3.

загалом у 1500-1519 роках 34% патрицій через участь у діяльності ради, а також в засіданнях судової лави, урядували в міських інституціях більше 30 років⁷. Більше того, райці, праця яких раніше була безплатною, вирішили створити власну, раєцьку касу, доходи з якої мали іти на їхні потреби, а для їхнього отримання взяли під свій контроль до 1509 році села Зубри і Сихів⁸. Врешті, це призвело до звернення поспільства через протестні листи до короля. Вочевидь, організована останнім комісія та її рішення про створення уряду Лонгерії (у складі двох осіб) в 1519 році для фінансового контролю мала хоча б частково знизити градус напруги, проте невідомо як вплинув думку поспільства новий документ «Впровадження управління містом»⁹, що мабуть модифікував засади діяльності влади у Львові та затверджував й доповнював прийняті райцями рішення. В силу того, що документ не знайдено до сьогодні, важко точно сказати, що відображав його зміст. Однак ці події не спинили міських очільників у спробах розширити власні можливості. Важливою моментом у цьому процесі стала велика пожежа 1527 року, внаслідок якої Львів майже повністю згорів і ситуація вимагала рішучих кроків з боку влади для відновлення міста, чим і скористалися місцеві урядовці¹⁰. Попри опір львівського старости Миколи Одновського з метою перебрати контроль за вибором райців на себе - вже 1538 та 1541 роках позиції і прагнення еліти були оформленні законним шляхом через королівські декрети¹¹. За першою постановою, щоправда, процес обрання відбувався таким чином, що одну кандидатуру подав такий староста, «*ті райці виберуть іншого райця, а третього райця – громада*»¹². Через три роки же ситуація постає таким чином, що райці здобувають майже усі важелі впливу на кооптацію вигідних їм осіб на пожиттєвий уряд: «І коли одне або чи

⁷ Гуль О. Виступ львівського міщанства проти зловживань міської ради в першій чверті XVI століття // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2013. Вип. 6. С. 7.

⁸ Zibyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624-1635. Lwów, 1930. S. 35.

⁹ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Пер. І. Сварник. Львів, 2002. С. 129.

¹⁰ Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XIV – початок XVII ст.). Львів, 2002. С. 161.

¹¹ Капраль М. Функціонування органів влади Львова у XIII–XVIII ст. (Нарис історії інститутів магдебурзького права) // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 112

¹² Привілеї міста Львова (XIV-XVIII ст.) / Упор. М. Капраль. Львів, 2010. С. 230.

більше місць після смерті якогось райця чи з будь-якої іншої причини є вільним, райці визначають (людей) з суддівських лавок чи лавничого місця на те вакантне місце»¹³. До цього моменту можна виділити з часом таку тенденцію, що чим раніше особа займала уряд лавника і чим швидше входила до складу ради, тим більше в неї було шансів для тривалого перебування при владі¹⁴. Варте уваги і закріплення іншого пункту, що сприяв міським можновладцям і на який вони опиралися через виданий раніше документ старости Оттона з Ходча¹⁵: *«Спочатку ті, хто були минулого року правлячими райцями на майбутній рік робляться старшими (райцями), а старші райці минулого року робляться правлячими і так щорічно поперемінно...»*¹⁶.

Відтоді у Львові патриції починають активно користуватися всіма можливими засобами задля здобуття власної вигоди, що лише посилювало загальну напругу між ними та поспільством, невдоволеного позбавленням участі у виборах до міських органів та наявністю різного роду фінансових тягот у вигляді підвищених податків¹⁷. Про це яскраво свідчать скарги міської громади до короля в 1576 році, де зазначено, що їх *«гноблять незвичайними, невиносимими податками (...) Самі на себе витрачають прибутки від деяких сіл, що місту належать»*¹⁸, а серед самих очільників процвітає непомітний: *«На уряди радних, вїйта, лавників та цілої їхньої колегії... самі вони себе улаштовують, назначають своїх синів і обирають родичів, щоб ті після них займали в уряді та в їхній колегії місця для панування над цим містом...»*¹⁹. За приклад можна навести ситуацію з патрицієм Валентом Августином: входженню до кола можновладців йому посприяло, мабуть, одруження з донькою райці Станіслава Газа, його ж

¹³ Привілеї міста Львова... С. 247.

¹⁴ Hul O. Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku // Res Historica. Lublin, 2013. Nr. 35. S. 61.

¹⁵ Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права... С. 160.

¹⁶ Привілеї міста Львова... С. 247.

¹⁷ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. Lwów, 1890. S. 61.

¹⁸ Соціальна боротьба в місті Львові в XVI-XVIII ст.: Збірник документів / Під редакцією Я.П. Кіся. Львів, 1961. С. 36.

¹⁹ Там само.

власні зяті, Мартин Злотник і Йодок Глач, теж були обрані до цього уряду²⁰. До опису вищенаведеного становища можна також додати, що з кінця XIV до початку XVI ст. з близько 79 можновладців щонайменше 8 осіб перебували в складі ради поза 30 років, 14 – від 21 до 30 років, 25 – від 11 до 20 років та ще 25 – до 10 років, і тільки 7 виконували свої обов'язки один рік²¹.

Крім зазначених проблем, зокрема і дедалі більшого використання міських доходів і земель на особисту користь, внутрішню антипатію посилювало ще й те, що можновладці не соромилися у зверненнях ставити себе вище за поспільство й навіть проявляти певну зневагу міщан як «підданих»²². Цікавим штрихом до цієї ситуації може бути ще й те, що 1538 року члени ради «набули титул *Spectabilis et famatus Dominus* (видатний і славний пан)»²³, що могло лише посилювати наявний контраст. Таке напружене становище не могло довго тривати у відносному спокої і 1576 року львівське поспільство організовано звертається до нового короля Стефана з вищезгаданою скаргою і проханням втрутитися. Його реакція у наступному році втілилася в ухвалу щодо запровадження і «вибору (колегії) сорока мужів, яка репрезентує громаду» – органу для нагляду за фінансовою політикою можновладців²⁴. Характер документу був компромісний, бо хоч міщани й отримали певну роль в «управлінні» життям Львова, немало речей об'єктів їхнього невдоволення залишилися незмінними, як от спосіб обрання ради, закріплення і розпорядження доходами з Сихова і Зубри за радою (але ужиток інших мав підлягати контролю)²⁵. Результат даної події був лише тимчасовим, але на далеку перспективу не зміг усунути проблеми зловживання владою, силу якого патриції уже встигли спробувати і з часом знову ігнорують закони. Як писав Ян Алембек у 1602 році, відомий патрицій і водночас захисник інтересів поспільства, райці легковажили затвердженими

²⁰ Hul O. *Elita władzy miasta Lwowa...* S. 55.

²¹ *Ibid.*, S. 60.

²² *Ptasnik J. Walki o demokryzacie Lwowa...* S. 6.

²³ *Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права...* С. 160.

²⁴ *Привілеї міста Львова...* С. 394.

²⁵ *Ptasnik J. Walki o demokryzacie Lwowa...* S. 9.

приписами, боргів, винних місту, не повертали, міські землі надалі використовували для себе, а раєць Станіслав Дибовицький (до речі, друг Кампіанів), образив одного поважного передміщанина, що викликало обурення у цілої громади²⁶. Дещо пізніше, у 1606 р. він підготував реляцію, де повідомляв про занедбаний стан міської інфраструктури (укріплення, дороги, водогін та інші)²⁷, що теж свідчить не на користь діяльності міських посадовців. Врешті це знову призвело до відкритого спротиву під проводом Алембека у 1602-1604 роках, але, попри нові здобутки, такі як введення представника Ради 40 мужів до складу Лонгерії, екзакторів (збирачів податку), будівельної комісії тощо, радикально ситуацію у місті ці введення не змінили. Тому позиції патриціанських сімей при владі Львова залишалися все ще міцними, що дозволяло їм і надалі зміцнювати свій авторитет та заможність доступними засобами. Наприклад, відомий і давній рід Шольців надалі зберігав за своїми представниками досить численні представництва і авторитет на міських урядах в XVII ст., в особах двох Якобів (один лавник і раєць в 1590-1611 рр., другий синдик, лавник і раєць у 1621-1643 рр.), Йоанна (лавник і раєць у 1620-1647 рр.) тощо²⁸.

Міський патриціат, як обмежене коло найбільш впливових міщан (переважно купців) звісно складав переважаючу меншість в місті. Протягом XVI–XVII ст. частка найбільш заможних родин в містах Речі Посполитої складала приблизно 2-3% поміж інших представників міщан²⁹. Ті ж, хто, за наявності хорошої освіти і здібностей, ще тільки прагнули успішно влитися до цієї елітної верхівки хоча би на економічному рівні, шукали щастя у більших містах, де і привілеїв, і родин, з якими можна породичатися, і відповідно можливостей було більше³⁰. Практично кожен патрицій намагався здійснити якнайбільшу монополізацію в межах міста, скуповуючи

²⁶ *Loziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 125-126.

²⁷ *Осіпян О.* «Topographia civitatis Leopolitanae» Іоанна Алембека початку XVII ст. як джерело з історії Львова: когнітивна рамка, наративні стратегії // УІЖ, вип. 4. 2010. С. 196.

²⁸ *Kapral M.* Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku. – Toruń, 2010. – S. 406-407.

²⁹ *Bogucka M., Samsonowicz H.* Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. Wrocław, 1986. S. 476.

³⁰ *Пташник J.* Miasta i mieszczaństwo... S. 293.

нерухомість і обіймаючи певні посади спільно з дружніми родичами, не рідко у своєму веденні життя він орієнтувався на образ шляхтича і прагнув здобути його права³¹. Також для них існувала можливість отримати землю з двором, фільварком на передмісті³². Звісно, в такій атмосфері укладалися не лише матримоніальні союзи, але виникали і конфлікти, котрі могли як шкодити місту, так і частково розв'язати уже наявні проблеми. Ці суперечки не є настільки помітними, в тому числі й у Львові, як, наприклад, власне протистояння очільників міста і поспільства чи тих же очільників і представників короля або шляхти, проте свою роль в елітній міській «кухні» вони, вочевидь, відігравали не малу, впливаючи на життя усіх міщан.

З іншого боку, в середовищі багатих купців також існували певні уявлення про добродесність та гідні вчинки, що мали впливати з їхнього становища. Це можна відзначити завдяки наявним міщанським заповітам, де йдеться про пожертви на користь бідних, сиріт та шпиталів. Цього роду благочинна діяльність звісно чинилася під все-ще сильним впливом релігійної моралі, і багатії напередодні смерті, сподіваючись уникнути потойбічних страждань, намагалися таким способом забезпечити собі це «відпущення гріхів» через благородний вчинок, коли їм уже не було що втрачати³³. Не виключенням були і представники владної еліти: заповіт Якуба Шольца, як і в решті багатьох інших передбачав здійснення певного роду пожертв для прошарків суспільства із маргінесу³⁴. Наприклад, Мартин Кампіан по своїй смерті заповідав передати по своїй смерті 5 тисяч злотих «вбогим ремісникам, удовам, міщанам і міщанкам без усілякої нагороди»³⁵.

Говорячи ще про рід Якуба, варто сказати, що його представники ще в XVI ст. стали одними з перших хто долучився до процесів олігархізації та

³¹ *Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa... S. 476.*

³² *Ibid. S. 141.*

³³ *Гошко Т. Жебраки у руських містах XV — першої половини XVII ст. // Україна в Центрально-Східній Європі. 2017. Вип. 17. С. 469-470.*

³⁴ *Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 82.*

³⁵ *Вінниченко О. Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.) // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. Том 10: Львів, 2017. Частина 2. С. 287.*

використали її переваги для зміцнення власного статусу, зокрема Вольф Шольц, займав посади радника і бурмистра, його син – вїта, а зятї – райцїв³⁶. З роду Шольцїв походив також знаний доктор Каспер, другою жїнкою якого була власне донька Мартина Кампїана Зузанна³⁷. Це може бути одна їз тих ситуацїй, завдяки якїй Кампїан зумїв заручитися пїдтримкою їнших патрицїїв у Львовї. Так чи їнакше члени знатних сїмей творили або ж долучалися до культурного життя мїста. Так у липнї 1605 року «*львївськї патрицїї, вихованцї львївської тривїальної школи, протягом трьох днїв шкїльну виставу про видатного героя Яна Замойського, архїграматика ї архїстратега королївства [...] урочисто показували*»³⁸. Найзаможнїші жителї могли дозволити собї витратити кошти на бїльш дорогї дарунки мїсту. Мартин Кампїан, до прикладу, у 1614 році замовив невелику, прикрашену рельєфами ї драконовою пащею гармату, при цьому є їмовїрнїсть, що це був не єдиний його подїбний дар³⁹.

Варто додати, що станом на другу половину XVI ст. в силу рїзних обставин у Львовї старї патрицїанськї роди втрачають свїй вплив ї елїтне середовище поповнюють їншї заможнї мїщани⁴⁰. В певнїй мїрї цей процес розпочався ще в першїй половинї того ж столїття, охоплюючи такї давнї, переважно нїмецькї, сїмейства, як Зоммерстейни, Стехери, Брїгери тощо⁴¹, хоча частково цї зникнення можна пояснити їхнїм ополяченням. Серед нових родин, якї здобули високий статус в мїському середовищї ї вїдїгравали там значну роль перед подїями судового процесу, були не лише згаданї Шольци, а ї угорського походження Боїми, Дьєрдь та його син Павло⁴², переважно прибульцї. Процес поповнення патрицїанського кола з новими людьми, часто

³⁶ Ptaśnik J. Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce... S. 198.

³⁷ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 82.

³⁸ Зиморович Б. Потрїйний Львїв. Leopold Triplex. Ред. О. Шишка, пер. з лат. Н. Царьової. Львїв, 2002. С. 138.

³⁹ Козицький А. Leopold militans. Нариси вїйськової їсторїї Львова XIII-XVIII ст. Львїв, 2014. С. 140-141.

⁴⁰ Осїпян О. Винайдення престижних предкїв у контекстї свїтогляду мїського патрицїату Львова XVII ст. / УДЖ, вип. 5. 2013. С. 190.

⁴¹ Skoczek J. Studia nad patrycjatem lwowskim wieków średnich // Pamiętnik Historyczno-Pravny. Lwów, 1929. Т. 7. Z.5. S. 3.

⁴² Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 116.

чужаками, був характерною рисою для міст Польського Королівства ще у XV ст. і частково продовжувався у наступному⁴³. Інформація про їхню владну, та й загальну діяльність також, є досить обмеженою, і важко щось сказати про їхню роль у відносинах між елітами. Хоча, наприклад, Павло Боїм у заповіті застерігав свого сина під активної участі в активному політичному житті⁴⁴, що могло бути свідченням невдалої, насиченої багатьма проблемами, політичної кар'єри Павла. Іншим визначним для міста сімейством були Корнякти, вихідці з острова Крит, які теж відігравали помітну роль у політичному житті.

Представлена економічна та, що важливіше, політична монополія цих кількох родин у Львові, звісно, невдовольняла нижчі прошарки купецтва та ремісників, а компромісні заходи з обмеженням влади не давали реального результату. У підсумку це призвело до вищезгаданого конфлікту у 1602-1604 роках, в якому нижче бюргерство очолював аптекар Ян Алембек⁴⁵. Поряд з цим, були і деякі об'єктивні обставини, які негативно впливали розвиток міста і погіршували і без того не найкраще становище всередині громади, вимагаючи рішучих, навіть жорстких кроків в разі серйозної загрози, що давало чергові можливості для особливо амбітних патриційів. Так, поблизу Львова часто траплялися бунти шляхти і вояцтва, яка переважно через фінансові причини і недотримання її привілеїв, збиралася біля міста, бажаючи виконання висунутих вимог. Прикладом був 1605 рік, коли було відзначено в одній із сеймових постанов за цей рік, «Свавільні люди, які, (...) біля Львова і Перемишля на передмістях, і в міських маєтностях перебувають, чинять різні гвалти, наїзди, грабунки, вибирають пристановища, б'ють у барабани, залучаючи інших до себе»⁴⁶. Перебуваючи у страху перед нападом за відсутності реальної допомоги від короля, «місто

⁴³ Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa... S. 150.

⁴⁴ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 117.

⁴⁵ Долінська М. Львів: простір на тлі мешканців XIII – XIX ст. Львів, 2014. С. 105.

⁴⁶ Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1859. T. 2. S. 471. Оригінал: «Ludzie swowolni, ktorzy (...) przy Lwowie y Przemyślu na przedmiesciach, y w maieństwoiach mieyskich przemieszkiwaią, rozmaite gwałty, naiazdy, wydzierstwa czynią, stacye wybieraią, w bębny bią, drugich do siebie przybawiaią».

мусило виплатити військовій частині платні, що спричинилося до надзвичайної дорожнечі», крім того місцева шляхта оголосила про збір конфедерації у Львові для рятунку ситуації⁴⁷, утримання якої теж недешево, мабуть, обходилося львів'янам. після цього постраждало від п'ятнадцятиденної облоги, що була наслідком чвар перемишльських шляхтичів Дрогоєвських і Стадницьких⁴⁸.

В певній мірі розвиток Львова почав переходити в цей час в період стагнації, і в силу утвердження кількох панівних родин і їхнього монопольного впливу на загальну міську ситуації можливості для активного зловживання владними засобами лише розширилися, як і щодо фінансового збагачення через хитрі контракти і угоди. За цих обставинах, сформованих на протязі XVI ст., у місто прибуває і починає набирати авторитету ще один рід, представника якого звали Павло. Його спритна діяльність, а ще більше діяльність його сина на фоні даних умов призвела до появи і піднесення ще однієї патриціанської сім'ї, відомої як Кампіани.

2.2. Поява і утвердження сімейства Кампіан у Львові

Говорячи про становище і можливості для зловживання владою, які здобув Мартин Кампіан, не можна не згадати про основи того успіху родини, що був закладений його батьком Павлом. Судячи з його прізвища, походив він з містечка Новополе (сьогодні – Конецполь), златинізованою формою якого була назва «Novicampianus»⁴⁹. Маврицій Дідушицький помилково, мабуть, вважав, що цей рід мав німецьке походження⁵⁰. Згідно зі списків студентів Краківського університету, Павло поступив сюди у 1544 р.⁵¹, де в 1552 році став магістром філософії, опісля 1556 року здобув ступінь доктора медицини в Болонському університеті, що дозволило йому надалі широко

⁴⁷ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 209.

⁴⁸ *Зиморович Б.* Потрійний Львів... С. 138-139.

⁴⁹ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 85.

⁵⁰ *Dzieduszycki M.* Kościół katedralny lwowski obrządku łacińskiego. Lwów, 1872. S. 15.

⁵¹ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis.* Kraków, 1892. T. II. S. 315.

займатися лікарською справою⁵². Зокрема, відомий польський тогочасний лікар та митець Войцех Очко високо відзначав талант Кампіана, написавши в його честь віршований твір «In opera Pauli Novicampiani, Carmen Arologeticum»⁵³ і згадуючи добрим словом у книзі про мінеральні води «Cieplíce»⁵⁴. Після здобуття докторського ступеня Павло осів у Львові в 1560 році, прийнявши тоді ж і міське право⁵⁵. Здобуті під час навчання знання та вміння дозволи йому у тому таки році отримати посаду міського лікаря, за яку отримував щорічний прибуток-юргельт у розмірі 50 злотих⁵⁶. Разом з тим, Кампіан почав активно налагоджувати контакти з місцевою елітою. Зокрема, впливовий статус йому принесло одруження з Анною Грінвальдівною з родини Темричів, і він таким чином поріднився з цим могутнім родом, а також з сімейством Гансгорнів, використовуючи при цьому свою славу відомого лікаря⁵⁷. Саме після цього шлюбу він також спромігся посісти владні посади: спершу його обрали лавником у 1571 році, а в 1584 році – уже райцем⁵⁸, виконуючи обов'язки першого протягом 14 років, а другого – 16, по 1599 рік⁵⁹. В актових записах трапляються згадки про його діяльність як бурмістра, зокрема у 1596 році він уладнав якусь справу між євреєм Мойсеєм Кохеном з Замостя і греком Антонієм Катакалло, теж німіщевим, на 120 злотих⁶⁰. Перебував також на посаді спершу раецького у 1584 року, а у 1590 році – повітряного бурмістра, що пояснювалося випадками пошесті в останні роки, і водночас провізором-наглядачем костелу і катедральної школи⁶¹. Щодо благодійних справ, то можна відзначити закладення ним першої фундації (яку пізніше доповнював також

⁵² *Осіпян О.* Винайдення престижних предків... С. 190.

⁵³ *Chodynicki I.* Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych. Lwów, 1833. T. II. S. 182.

⁵⁴ *Oczko W.* Przymiot i Cieplíce. – Warszawa, 1881. – S. 493.

⁵⁵ *Заяць О.* Громадяни Львова XIV-XVIII ст.: правовий статус, склад, походження. Львів-Київ, 2012. С. 301.

⁵⁶ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 165.

⁵⁷ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 85.

⁵⁸ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 188.

⁵⁹ *Kapral M.* Urzędnicy miasta Lwowa... S. 401.

⁶⁰ Akta Grodzkie i ziemskie z Czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie. Lwów, 1884. T. X. S. 177.

⁶¹ *Kapral M.* Urzędnicy miasta Lwowa... S. 109, 111.

син Мартин, зокрема наведеними вище посмертними п'ятьма тисячами злотих) для утворення при міській катедрі так званого «побожного банку» (або «*Mons Pius*», досить поширене явище того часу) для допомоги віруючим біднякам⁶². Ворогував, з цілим судовим процесом аж до смерті в 1600 році, зі своїм сусідом по кам'яниці, Павлом Абрагамовічом, який заповзятливо шукав аргументів та свідків проти недруга, хоч і відзначав мстивість Кампіана та його високе, непохитне становище⁶³. В кінцевому результаті цей сімейний конфлікт отримав несподівану розв'язку у наступному поколінні – відбувся шлюб Мартина із донькою Абрагамовіча Ельжбетою.

Своє економічне становище Павло Кампіан додатково зміцнював також за рахунок того, що активно позичав свої гроші під відсотки місту. Самі представники міської влади, часто потребуючи значних фінансів, активно погоджувалися брати гроші у Кампіана під велику заставу, що в кінцевому результаті через тривалу неспроможність повернути усе позичене вилилося у те, що в 1594 році він отримав в заставу млини⁶⁴, які були одним з головних джерел доходу міста. Проявом швидкого утвердження Павла Кампіана в місті і набуття багатства стало ж придбання ділянки у півтора лани на Темричовській вулиці у Стефана Темрича⁶⁵, де знаходився 51 дім, а також закріплення за родиною осаду Воля-Кампіановська на Галицькому передмісті, що налічував 53 доми, мешканці яких сплачували через райців річний чинш⁶⁶. Будівництво ж відомої родинної каплиці при міській катедрі розпочалося саме за нього. Участь Павла у фінансових операціях, при наявності наукового ступеня і виконання лікарських обов'язків, не була якоюсь незвичайною ситуацією, Мартин у майбутньому не цурався займатися такими бізнес-справами, як і його сучасники, доктори Мартин Гросваєр,

⁶² *Dzieduszycki M.* Kościół katedralny... S. 23.

⁶³ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 85-86.

⁶⁴ *Осіп'ян О.* Винайдення престижних предків... С. 191.

⁶⁵ *Zubyk R.* Gospodarka finansowa miasta... S. 458.

⁶⁶ *Ibid.* S. 73.

Валеріан Алембек та інші, для яких торгівля відігравала важливу роль у накопиченні статків⁶⁷.

Міцне становище, зокрема фінансове, Павла Кампіана вочевидь посприяло тому, що його Мартин, народжений у 1574 році, здобув хорошу освіту в галузі медицини у університетах Польського Королівства, продовжуючи родинну справу⁶⁸. Зокрема, станом на 1601 рік серед випускників Краківського Ягеллонського університету він числиться бакалавром з вільних мистецтв, причому у списку посідає перше місце⁶⁹. Взагалі можна говорити про широку ерудованість Мартина Кампіана, про що засвідчує досить поважний список його книг, який охоплював приблизно три з половиною сторінки заповіту 1629 року, де була як необхідна фахова література («*Stempanus de curatione morbor*», «*Haliabas medicus*»), так і численні твори різних жанрів і напрямлень («*Speculum Saxonum et Moller*», «*Plutarchi Tomus I*», «*Fabulae Aesopi*», «*Codex Justiniani*»,) і навіть власні чи родинні праці («*Edmundi Campiani opuscula*», «*Appologia Nowicampiani*») (див. додаток 1, 2)⁷⁰. В цілому навіть сам виклад заповіту, який патрицій готував власними силами, виказує добрі знання, чіткість і прагматизм Мартина у написанні такого документу, що, водночас не був позбавлений цікавих стилістичних вставок⁷¹. По поверненню до Львова у 1606 році з навчальних студій, які він також проходив в Італії за рахунок батьківських коштів, приймає вищезгаданий шлюб з Ельжбетою⁷² і починає розпоряджатися наявною спадщиною, зміцнювати зв'язки з представниками міської влади, шукати нові джерела і засоби для збагачення, наприклад у 1606 році як заставу отримав від ради село Клепарів⁷³. З іншого боку, через

⁶⁷ *Loziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 5.

⁶⁸ *Осіпян О.* Винайдення престижних предків... С. 191.

⁶⁹ *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849 / edidit J. Muczkowski.* Cracoviae, 1849. S. 257.

⁷⁰ Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 676, арк. 24-28.

⁷¹ Вінниченко О. Тестамент львівського патриція... С. 271.

⁷² Там само. С. 268.

⁷³ *Dziubiński L.* Okolice i dobra miasta Lwowa / Miasto Lwów w okresie samorządu 1870-1895, red A. Czołowski, K. Ostaszewski-Barański et al. Lwów, 1896. S. 485.

два роки Кампіан «дозволив бернардинкам купити зі свого Темричківського лану від власників, які жили на цьому лані, п'ять хатин і городів для розширення монастирської території й садів, звільнив їх за певних умов від сплати йому чиншів та інших повинностей»⁷⁴. Наприкінці 1613 році, уже перебуваючи на посаді лавника (протягом 1610-1613 рр., а далі був включений до складу міської ради)⁷⁵, він купив у передміській фільварок Кошнарівку в шляхтича Домбровського за 3600 злотих, а наступного року передав його місту за тою самою ціною, хоча в перші роки по тому фільварок приносив хороші доходи⁷⁶. Є також інформація, що він володів броварнею, інвестуючи таким чином, як і багато інших патриціїв, у розвиток місцевих промислів і, можливо, застраховуючи себе в разі економічних негараздів⁷⁷ в інших сферах. Таким чином, Мартин Кампіан набував хорошого досвіду для відповідного упорядкування власних земельних наділів і укладення вигідних контрактів, що зміцнювало би його фінансове становище у майбутньому. При цьому варто відзначити, що Мартин був не менш, а можливо навіть куди більш енергійною особою, ніж його батько, і активно примножував не лише родинні статки, але свою особисту славу в місцевих колах, що показувало амбіційність його планів щодо свого і міського майбутнього.

В цьому плані свого роду рупором його визначних діянь був інший відомий львів'янин, писар, бурмистр Бартоломей Зиморович, повідомляючи про нього у праці «Потрійний Львів», і до того ж був одним з його нечисленних захисників під час судових справ у 1628-1629 роках⁷⁸. Частково це могло пояснюватися далекими родинними зв'язками, які існували між цими двома патриціями⁷⁹. Це дійсно так, бо Бартоломей був одружений з Розалією, онукою Павла і племінницею Мартина, але потрібно зауважити, що

⁷⁴ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 217.

⁷⁵ *Kapral M.* Urzędnicy miasta Lwowa... S. 401.

⁷⁶ *Zubyk R.* Gospodarka finansowa miasta... S. 105.

⁷⁷ *Гуль О.* Нерухома власність представників міської влади Львова XVI століття // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. Том 10: Львів, 2017. Частина 2. С. 249.

⁷⁸ *Heck K.* Józef Bartłomiej Zimorowicz. Burmistrz, poeta i kronikarz lwowski. W trzechsetną rocznicę jego urodzin. Lwów, 1897. S. 28.

⁷⁹ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 240.

цей шлюб відбувся лише влітку 1656 року, більш як 25 років по смерті останнього, що до речі дозволило Зиморовичу ще й викупити колишню кам'яницю небіжчика через два роки⁸⁰. Тому підтримував він Кампіана на судовому процесі, вочевидь, радше з якихось інших підстав, а не в першу чергу родинних. Серед іншого, Зиморович міг лише здійснювати обов'язки судового речника-адвоката, які він з успіхом виконував з 1624 року, а Мартин просто скористався його послугами, які не були поза увагою відомих патриціїв⁸¹. Як виглядає з відповідного напису, саме Бартоломей поставив надгробок Павлу як своєму дідові на місці його поховання у сімейній каплиці при катедрі⁸², за якою теж доглядав. Врешті, власне Зиморовичу належить і похвальні вислови про Мартина, що *«найперший у раді, головний лікар, опора міста»*⁸³, *«мав недоліки, притаманні людям, але їх величезними діяннями для громадськості спокутував»*⁸⁴. Тож виглядає, що на Бартоломея сильне враження справила рішучість і вольовитість Кампіана під час подій 1623-1624 років, про що буде мова далі, і це теж відіграло свою роль у формуванні його позитивних уявлень щодо життєдіяльності патриція.

Серед перших більш значних діянь можна відзначити те, що у 1618 році Мартин, перебуваючи уже на посаді радника, ініціював перебудову будівлі міської ратуші. Його задум полягав у підвищенні *«ратушової вежі. Досі вона була чотиригранна. З дозволу ради він розібрав її частину, натомість почав мурувати вище восьмигранну [...] Крім звичайних робітників, він використав нероб, волоцюг...»*, які з користю попрацювали на «благо» міста і його суспільства⁸⁵. Така залученість до громадських праць жебраків і лузних людей була типова і навіть бажана, адже того передбачали приписи сеймових конституцій⁸⁶. Безумовно, Зиморович не міг оминати цей

⁸⁰ Heck K. Józef Bartłomiej Zimorowicz... S. 50-51.

⁸¹ Ibid. S. 27.

⁸² Dzieduszycki M. Kościół katedralny... S. 26.

⁸³ Зиморович Б. Потрійний Львів... С. 165.

⁸⁴ Там само. С. 166.

⁸⁵ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова... С. 226-227.

⁸⁶ Гошко Т. Жебраки у руських містах... С. 488.

момент в діяльності Кампіана, згадуючи і про початок оздоблення його сімейної каплиці⁸⁷. Щодо політичної діяльності, є ще свідчення, що розпочав він її ще у 1610 році, будучи обраним до міської лави, а через три роки – поповнивши склад ради⁸⁸. Ще до цього часу він вочевидь взяв шлюб зі згаданою Ельжбетою Абрагамович, і береться займатися фінансовими контрактами, як і його батько.

Це ремесло продовжувало приносити значні вигоди. Львів, який на початку XVII ст. тільки починав переживати тяжкі події і лихоліття, ніяк не міг позбутися старих боргів, при цьому досить великих, і, не маючи достатньої підтримки з боку королівської влади, його очільникам доводилося сподіватися на допомогу своїх же патриціїв. Для ілюстрації тяжкого економічного становища міста в останній час можна навести результати королівської ревізії, проведеної у 1621 році внаслідок розгортання бойових дій через Хотинську війну і потреби підготувати міста до потенційних нападів ворога. Так, ревізори повідомляли, що сума доходів міста «готовими грошима і з підготовлених утримувань» за 1615-1620 рр. (до королівської каси, як виглядає, з якої і виділялися кошти переважно на питання оборони) складала 20992,19 злотих (причому якщо самостійно сумувати наявні дані, то виходить навіть менша цифра – близько 18352 злотих)⁸⁹, тоді як сума видатків за ці ж роки була вищою – близько 22873 злотих⁹⁰. І лише 1620 року дохід перевищив розхід: 3228 злотих на 2804,24 відповідно, натомість за 1618 рік взагалі простежувалася шалена різниця: 2282,3 прибутку на 4610 витрат⁹¹. Але це були ще не найгірші речі та проблеми, з якими тоді зіткнувся Львів. Особливо небезпечного характеру ситуація набрала під час так званих «чорних чотириліть», коли від 1620 по 1623 роки місто по черзі охопили спустошливі біди: татарські наїзди під час тодішньої війни; голод,

⁸⁷ *Зиморович Б.* Потрійний Львів... С. 149-150.

⁸⁸ *Kapral M.* Urzędnicy miasta Lwowa... S. 401.

⁸⁹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 655, арк. 10. Оригінал: «gotowemi groszami and z retent uszupionych».

⁹⁰ Там само. С. 11.

⁹¹ Там само. С. 10-11.

викликаний попереднім лихом; морова хвороба, що послідувала йому; і врешті пожежа⁹² – усі вони спричинилися до великих людських втрат і матеріальних збитків. Під ту пору загроза банкрутства і цілковитого занепаду була цілком реальною, оскільки виявилось, що загальний борг міста становить приблизно 35 000 злотих – на порятунок ситуації кинулися місцеві багатії, і дар Кампіана у 20 000 злотих з умовою його поступового погашення до 1635 року виглядав особливо благородним вчинком, попри всі фінансові викрути щодо повернення боргу⁹³. Крім того, у 1622 році він виділив 1200 злотих на відновлення поруйнованих татарами раецьких сіл Зубри і Сихів, отримавши взамін контроль над використанням горілчаного податку⁹⁴.

Більше того, він був одним з небагатьох більш помітних очільників та патриціїв міста, який, будучи обраним диктатором, залишився у Львові під час нової великої пошесті у 1623 році, намагаючись знайти хоч якийсь вихід з жахливого становища: *«Далі Кампіан, не пустого імені диктатор, ужив усіх заходів для віддалення епідемії з міста, але спроби залишилися даремними, бо всі були згублені отрутою зарази»*⁹⁵, що дійсно виглядало гідним вчинком і проявом відданості місту. Щоб утримувати хоча б подобу порядку і справедливості, він запропонував найняти загін гайдуків⁹⁶, що підсилили б охорону міста в разі нападу татар, і яких варто *«осадити на варті і пильнуванні Міста і наших добр»*⁹⁷, бо, слушно зауваживши, *«в час повітря (пошесті) здогадно всі є розсіяні, коли кожному за здоров'я йде, наші добра, однак, в місті повинні залишити»*⁹⁸. Задум сам по собі непоганий, але проти нього виступила Рада 40 мужів, яка пояснювала своє несхвалення найму тим, що *«Бо то ж би було за великий кошт Міста і*

⁹² Charewiczowa Ł. Kłęski zaraz w dawnym Lwowie. Lwów, 1930. S. 47-48.

⁹³ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 90-91.

⁹⁴ Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 402.

⁹⁵ Зиморович Б. Потрійний Львів... С. 159.

⁹⁶ Charewiczowa Ł. Kłęski zaraz... S. 49.

⁹⁷ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, опис. 2, спр. 661, арк. 51. Оригінал: «osadzić na strazy u pilnowaniu Miasta u dobr naszym».

⁹⁸ Там само. Оригінал: «czasu powietrza wszyscy się podobno roziedziemy gdysz kazdemu o zdrowie idzie, dobra nasze w miescie iednak zostawić musimy».

бачиться потреба, щоб вони самі нам прикrostі не завдали і наших домівок не розбивали»⁹⁹, чим частково висловлювали недовіру до влади щодо вербування надійних найманців та сторожів, які могли перетворитися на мародерів. Щодо «великого кошту», то вона теж мала певну рацію, адже місто перебувало в складній економічній ситуації, а вибір фінансових джерел для оплати гайдуків передбачався таким чином, щоб «перевести на то горілчані гроші [...] щоб Панове Міщани давали по п'ятнадцять грошей, а коморники – по десять, і купці, які тримають комору, також по п'ятнадцять»¹⁰⁰, тобто зменшити й так невисокий порівняно рівень доходів. В кінцевому результаті цей опір був недостатнім і найм та оформлення «гайдучого податку» все-таки відбулися. Вочевидь, найманці мали щонайменше на початках справно виконувати покладене на них завдання і допомогли Кампіану стабілізувати ситуацію, хоча вже за 1624 року є згадки про запровадження сильного контролю про за торгівельним рухом на околицях, причому роль охоронців виконували часто самі міщани¹⁰¹. Проте від їхніх послуг місто, або, принаймі, міська верхівка, вирішили не відмовлятися, і в подальшому гайдуки стануть одним з важливих елементів критики діяльності патриція у наступні роки. Серед інших заходів, застосованих під час епідемії, можна виділити також радше символічний акт складення пожертви на вівтар святого Роха, захисника від пошестей¹⁰², у катедрі, який постановили здійснити зі свого Кампіан з іншими радниками: Еразмом Сикстом, Мельхіором Шольцом Вольфовічем, Яна Альнпека

⁹⁹ Там само, арк. 52. Оригінал: «gdyszby to bylo z kosztem wielkim Miasta y bacby sie potrzeba zeby nam oni sami nie przykrzyli się y domow naszych nie lupali».

¹⁰⁰ Там само, арк. 51. Оригінал: «obrocić na to gorzałczani pieniądze (...) zeby PP Mieszczanie (...) po 15 groszy dawali, a Komornicy po dziesiąci y Kupcy ktorzy komorą chodzą, takze po pietnascie».

¹⁰¹ Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 403-404.

¹⁰² Рох († 1327) – католицький святий, син управителя Монпельє. Під час свого паломництва до Риму і назад зцілював людей від чуми. Був у числі найбільш пошанованих святих Львова. / Cleary G. St. Roch // The Catholic Encyclopedia. – New York, 1912. – Vol. 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newadvent.org/cathen/13100c.htm> (20.12.2018) (див. також Charewiczowa Ł. Klęski zaraz... S. 23).

тощо¹⁰³. У «справедливу» винагороду патрицій отримав від міста нові міські млини, а також прибутки від села Кульпарків на рік¹⁰⁴.

Після подій 1623-1624 років Мартин обіймає посаду лонгера. До його прямих обов'язків входило стеження за роботами підданих сіл, здійснюваних на благо міста, організація ремонтів міських споруд, доріг, мостів, підтримки балансу міської економіки, складання реєстрів прибутків і видатків¹⁰⁵. До слова, щодо фінансів можна відзначити, що протягом 1624-1625 років при різниці доходів і видатків міської каси вдавалося отримати нехай і незначне, але все ж позитивне сальдо, і це після недавніх катастроф: 13540 злотих прибутку на 13111 видатків у 1624 році, та 12013 на 11264 відповідно у 1625 році¹⁰⁶. Серед актових записів у книзі тижневих прибутків і видатків міської каси можна побачити свідчення про участь Кампіана як лонгера і у справах, що стосувалися права користуватися торгівельними будами місцевими і немісцевими купцями¹⁰⁷. На цій посаді він фігурує також в угоді (у тій самій книзі) міста за 1627 рік з патрицієм і тодішнім лавником Александром Убальдіні про оренду міського села Білогорща на три роки, причому наприкінці тексту саме його фамілія є присутньою як головного представника зі сторони львівської громади¹⁰⁸. В єдності все це надавало широкий простір для маніпуляцій на власну користь, і саме за наступні 4 роки діяльності на уряді лонгера Кампіан отримає чи не найбільше критики. У 1625 році він причетний до ще однієї помітної справи, уже займаючись уже удосконаленням міського муру¹⁰⁹. Тож справді діяльність Мартин Кампіана може справляти позитивне враження, враховуючи згадані заслуги перед містом. Уже поспільство виступило з протестами, побоюючись ще більшого узалежнення міста та його боргів від дій Кампіана¹¹⁰, що могли брати до

¹⁰³ *Łoziński W.* Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach: 1384-1640. Lwów, 1889. S. 24.

¹⁰⁴ *Осіпян О.* Винайдення престижних предків... С. 190.

¹⁰⁵ *Капраль М.* Функціонування органів влади... С. 114.

¹⁰⁶ *Zubek R.* Gospodarka finansowa miasta... S. 13.

¹⁰⁷ ЦДДА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 735, арк. 437-440.

¹⁰⁸ Там само. С. 441-443.

¹⁰⁹ *Зиморович Б.* Потрійний Львів... С. 161.

¹¹⁰ *Осіпян О.* Винайдення престижних предків... С. 190.

уваги й інші патриції, як не бажали зависокого піднесення Мартина. Вочевидь саме надмірний вплив, який він здобув серед інших очільників міста, і став причиною його подальшого падіння, спричиненого необережною і самовпевненою політикою визисків і фінансових махінацій, що супроводжували навіть згадані вчинки.

XVI ст. стало для Львова свого роду перехідним етапом в плані формування владної системи управління містом. Вона не оминає трансформацій і набування олігархічних рис, з позитивним урядуванням можновладців і залучення родичів на посади, які були характерними для багатьох самоврядних міст Європи і Польщі зокрема. Сформовані нею умови, попри опір і часткові досягнення суспільства, а також лиха, які все більше підривали розвиток Львова, сприяли появі ситуації, коли один чи кілька знатних родів могли здобути надміру потужний вплив в міському середовищі, показуючи при цьому гарну міну за рахунок загальноприйнятих пожертв, благочинства. В якійсь мірі, родина Кампіанів пощастило, що вона потрапила і утвердилася на економічному і політичному Олімпі Львова саме в цей час, активно використовуючи шлюбні зв'язки і ведучи вигідну прибуткову діяльність, яка забезпечила їм високе становище серед інших патриціїв. Разом з тим, Мартин Кампіан веде активну і плідотворну політику, що так чи інакше залишає слід на розвитку міста та викликає захоплення у сучасників. Питання забезпечення міста і його жителів від хаосу в час пошесті 1623 році дійсно розглядати як значну заслугу. Ця ж діяльність зі свого боку, стає причиною остраху як поспільства, так і еліт, що Кампіан, відчувши смак тотальної влади, як міг зосередитися не тільки на вирішенні справ для загального блага, а десь і на неправомірному втручання міське життя для задоволення особистих інтересів і амбіцій.

Розділ 2: Зловживання Мартина Кампіана: розвиток, результати.

2.1. Період перебування на владних посадах Львова.

Влада та авторитет, яких Мартин Кампіан стрімко досягнув у міському середовищі Львова, вповні відкривали перед ним, попри провідну роль в політичному житті, дійсно широкі можливості для накопичення багатства, як в плані грошово капіталу, так і земельних ділянок. Мало того, що місто надалі лишалося у великому боргу перед патрицієм, що обіцяло привабливі перспективи для сімейного майбутнього - він не вагався скористатися наявними засобами для ще більшого як матеріального збагачення, так і абстрактного здобуття слави. Звісно, немає сенсу вбачати у цьому щось вкрай неординарне і надзвичайне для повсякденного життя, але в якийсь момент діяльність Кампіана стала викликати опір не лише у звичайних бюргерів, а й у впливових представників еліти міста. Вочевидь, тут може йтися про зіткнення інтересів між патриціанськими колами, де не всіх вдовольняв стан справ при його урядуванні, і які не забарилися, щоб активно виступити проти свого могутнього візаві, вчинки якого часто відзначалися неоднозначністю.

Для початку можна взяти епізод, що трапився у 1615 році, на третій рік перебування Мартина на посаді райці. Тоді Рада 40 мужів, звернувшись до місцевого гайного суду з протестом на львівський магістрат, за камінь спотикання брала те, що патрицій в недавньому часі *«наважився, привласнивши собі немало Міського ґрунту при Стрийському гостинцю, на ньому викопати рів і дім на тому ґрунті для своєї потреби і ужитку [звести]»*¹¹¹. Як виглядає з документу, представники поспільства ще раніше вимагали від ради декрету, за яким рів мали засипати а будинок знести, але міський уряд проігнорував їх. Це призвело до ситуації, що ґрунт, *«прибуток з якого йшов до Лонгерії Місту, який перебував протягом більш чи менш [як]*

¹¹¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 1. Оригінал: «wazył sie ґрунту Mieiskiego sobie niemało przy goscincu Stryiskim przywłaszczywszy na nim row przekopać y dom na tymze ґrunce ku swei potrzebie y użytкови».

двісті років у громадській власності та ужитку»¹¹², така значна особа, як Кампіан, що був, як складається враження, ще й «під той час лонгером сторожем усього Посполитого майна, проти права і обов'язку свого та присяги громадським майном затіяв володіти і їх собі добувати потаємно» почав¹¹³. Райці ж «ні ровів, ним зроблених, не веліли зачистити, ні зведеної хатини не бажали завалити», продемонструвавши показову бездіяльність і викликавши таке обурення, що до протесту приєдналися представники від вірменської, руської громад, і навіть такі помітні особи як Йоан Алембек (на той час уже лавник), Анджей Абрек, Павло Боїм (які згодом теж займатимуть посади на міських урядах)¹¹⁴. Розвязка цього епізоду на разі невідома, і відповідно важко сказати, як уся ця справа вплинула в кінцевому результаті на Мартина. Проте все ж можна відзначити те, як чітко в цій ситуації проявилися наслідки олігархізації у владній системі Львова, раз можновладці так легко ігнорували і залишали без уваги, навіть якщо й короткий час, порушення з боку свого колеги, а той не вагався захопити громадські землі, що можливо лише посилило його відчуття безкарності та далось взнаки під час подальшої діяльності.

Масштабна перебудова ратуші в 1617 році, яку здійснив Кампіан, уже тоді могла викликати підозри у, наприклад, привласненні грошей. Переконливіше ж тут говорить той факт, що кошти з королівської каси, використані для зведення споруди, в дійсності мали бути ужиті зміцнення фортифікаційних споруд¹¹⁵. В даному випадку варто додати, що подібний «саботаж» в сфері захисту був досить типовим для теренів Речі Посполитої, на відміну від Західної Європи, і особи на відповідальних посадах неодноразово спрямовували надані ресурси в сферу економічну, з акцентом

¹¹² Там само. С. 2. Оригінал: «z którego pożytek szedł do Lonhariei Miastu per annos plus vel minus Ducentos będącego in possessioni et usu publici».

¹¹³ Там само. Оригінал: «pod ten czas wszecz dobr Pospolitych Lonarem Strozem (...) contra jura et officium suum y iuramentum bona publica possidere ausus est y one sobie odkopywać potaiemie».

¹¹⁴ Там само. Оригінал: «y przykopow zamiotać przez niego uczynionych [...] nie kazali ani chałupy postawionei niechcą wzwalić».

¹¹⁵ *Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta...* S. 388.

більше для власної вигоди, менше – для загальноміської¹¹⁶. Щоправда, у 1618 року відбувся щонайменше ремонт міського арсеналу, дах якого згорів два роки назад¹¹⁷. Та все ж є сенс говорити про загрозливу ситуацію із використання фінансів не за призначенням у світлі того, що у травні 1621 року, у розпал Хотинської війни, був виданий королівський універсал до волинського і руського воєводства із закликом, аби міські доходи не *«якийсь приватний вжиток, а на забезпечення доброго уряду і фортифікації міст згаданих воєводств були звернені»*¹¹⁸, укупі з запланованими перевітками люстраційних комісій¹¹⁹. Звичайно, більш значним тут був контекст загрози татарських нападів, та й взагалі підготовки до важкої війни, особливо в світлі того, що існували серйозні проблеми не лише з фінансуванням війська, а й забезпечення його зброєю¹²⁰. Про й акцент на недопущенні загальних витрат на особисті прагнення еліти також міг мати під собою певні підстави та являти собою пересторогу для міських очільників, враховуючи наведені у попередньому розділі дані, про нестачу доходів до місцевої королівської каси за 1615-1620 рр. Врешті-решт, ситуація з обороною міста дійсно потребувала серйозного втручання, адже, за висновками тих же ревізорів, не всі башти і вали знаходилися у задовільному стані та під належним наглядом цехів, частина укріплень була зайвою, а навіть дійшло до такого абсурду, що на валах були купи гною, *«що і сморід робить, і відбирає красу Місту, людям, якби мали до оборони стати, заважає, як же і ті свині, які ходять по валах, бачимо тут, що наносять немалу шкоду в псуванні валів»*¹²¹.

¹¹⁶ Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa... S. 410.

¹¹⁷ Білушак Т. Оборонні споруди Львова XIV–XVIII ст.: історичні дослідження і збереженні пам'ятки // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2012. № 724. С. 71.

¹¹⁸ ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 655, арк. 4. Оригінал: «iakielkolwiek prywatne uzywanie, ale na opatrzenie rządu dobrego y fortyficyaty miast pomienionych woiewodztw obracone były».

¹¹⁹ Tomkiewicz W. Dzieje obwarowań miejskich Lwowa // Kwartalnik architektury i urbanistyki. T. XVI. Z. 2-3. Warszawa, 1971. S. 110.

¹²⁰ Сас П. М. Хотинська війна 1621 року / НАН України. Інститут історії України. Біла Церква, 2012. С. 81.

¹²¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 655, арк. 26. Оригінал: «co y smrod czyni, y ozdobe Miastu odeimuie, y ludziom gdzieby mieli do obrony stanąc zawadza, tak że y te swinie co po walech chodzą, widzimy tu że niemają szkode czynią».

Про більш явний підступ Кампіана можна говорити через 5 років. У 1622 році відбувся громадський перерахунок Біраковського лану біля Пелчинського ставу. З першого пункту угоди складалося враження, що Мартин передавав місту досить значну частину ділянки, залишаючи собі досить скромну натомість, діючи таким чином благородно¹²². Проте з другого пункту випливає, що патрицій подбав про те, щоб місто надало йому інший терен, причому досить великий і більш перспективний в плані ужитку, ніж той, який він втратив¹²³. Під маскою великодушності Кампіан провів чудову гру, яка зовні зберігала образ відданого загальному благу міщанина, проте на ділі радше позбавляла Львів потенційно прибуткових ділянок, ніж приносила вигоду¹²⁴.

Того ж таки 1622 року Рада 40 мужів підготувала великий протест на діяльність львівських можновладців, який загалом складав 32 скарги. В 11 пункті до кола обвинувачених у зловживанні владними обов'язками було уже відверто включено Мартина Кампіана. Головна претензія полягала в тому, що шанований доктор і райця, ігноруючи права екзакторів збирати податки, «гроші від Екзакторів забравши і реєстри нові уклавши (...) мішки хапаючи, сам відбирає і до однієї каси складає, в чому довіру екзакторів віднімає»¹²⁵. Таке пряме порушення з самовільним збором і змішуванням грошей з різних поборів та відмова можновладців у перешкоджанні цього практично позбавляла представників Ради 40 мужів нормально слідкувати за процесом надходження точної суми грошей до міської каси, а місцеві очільники могли ж, за відсутності такого контролю, забирати частину коштів, зменшуючи розмір певного видатку, або використовувати їх не за призначенням. Його безпосереднє втручання у питання збору податків без належної реакції з боку колег показує, що на момент 1622 року Мартин набрав уже достатній

¹²² Долинська М. Львів: простір... С. 119.

¹²³ Там само.

¹²⁴ Там само. С. 120.

¹²⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 24. Оригінал: «pieniądze od Exactorow pobrawszy y Reiestra nowę poczyniwszy (...) Mieszeczky obsylaiąc sam odbiera y do iedney Cassy kladzie wczym fides exactorow derogatur».

авторитет та вплив серед інших очільників Львова, який дозволяв йому майже безперешкодно допускати перевищення власних повноважень і практично готувати новий небезпечний ґрунт для соціального невдоволення серед поспільства.

Як випливає з хроніки Зиморовича, у 1624 році Кампіан, нарівні з багатьма іншими райцями, був покараний архієпископом Яном Прухницьким у вигляді відсторонення від «зібрання вірних за непередставлені рахунки від опікунів шпиталю св. Духа...»¹²⁶. У загальному контексті історії Львова, ця подія була лише одним із епізодів давнього конфлікту між світською і духовною владами за контроль над даним шпиталем, спровокованого обопільним інтересом до численних грошових надходжень закладу¹²⁷. Частково дане протистояння було залагоджене у 1546 році, коли король Сигізмунд I видав привілей, згідно з яким «Львову, його бурмистру і райцям, що тепер є і в майбутньому будуть, наше право презентації і презентації намісництва або пребедни згаданого шпиталю [...], даємо і даруємо даною грамотою назавжди і на віки»¹²⁸. І хоча у творі Зиморовича архієпископ Прухницький постає в не надто позитивному світлі, що «легкі вуха підставляючи наклепам, нагострив його (меча – прим. авт.) проти мужів радних»¹²⁹, можливо як головний винуватець ситуації, все ж доводиться відзначити, що міська влада, не без участі Мартина Кампіана, як і, до речі, його майбутнього ворога Еразма Сикста, вочевидь підтримувала не найкращі відносини з місцевими настоятелями, раз за свій, ніби і не дуже значний, проступком зазнала різкої реакції. Такий розвиток подій дійсно виглядає небезпідставним, якщо взяти до уваги і суперечку, яка в цей час виникла за право володіння приміськими ділянками. Згідно з сеймової конституції 1607 року, ухвалено «Привілей на чотири дворища, в селі нашому Скнилові (...)

¹²⁶ Зиморович Б. Потрійний Львів... С. 161.

¹²⁷ Потімко О. Розвиток медицини у Львові у XIV-XVIII ст.: література, проблеми, дискусії / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів, 2012. С. 66.

¹²⁸ Привілеї міста Львова... С. 418.

¹²⁹ Зиморович Б. Потрійний Львів... С. 161.

шляхетним Станіславом Піруським, шпиталю львівському, з нашої згоди, записані, назавжди, підтверджуємо, і (...) ті дворища навечно інкорпоруємо»¹³⁰. Мова йде про село Скнилівок, основу якого і складала ці дворища, що у 1622 році було сильно поруйноване через напад татар. Бажаючи віддячити Мартину Кампіану за його рішучість на пості диктатора у 1623 році та водночас, можливо, допомогти фінансово шпиталю, міський уряд, на якому якраз лежав адміністративний догляд за цими маєтками, організовує продаж Скнилівок патрицію¹³¹. Той погоджується, однак уся комерційна операція опинилася під загрозою через непорозуміння із ціною, бо хоч за домовленістю передбачалася сума у 1,500 злотих, у гродських актах Львова відзначено іншу – у 2,500 злотих¹³². У загальних рисах ця справа постає в праці Дениса Зубрицького, який повідомляє, зокрема, що через близькість міських сіл з володіннями архієпископа «тривали суперечки за границю, і Кампіан, обстоюючи міські права, міг наразитися на неприязнь архієпископа Яна Андрія Прухницького», який і виступив проти продажу, а також, власне, став вимагати підзвітності райців за управління шпиталем¹³³. Потрібно зазначити, що у Прухницького була підстава домогтися скасування акту передачі Скнилівок патрицію, адже декрет Сигізмунда III 1604 року забороняв міщанам володіти міськими селами¹³⁴. Останні відмовилися виконати це і конфлікт розтягнувся до 1626 року, коли лише після залучення до справи нунціатури та папської комісії Прухницький «погодився на мир і зрікся претензій щодо управління шпиталем і рахунками»¹³⁵. Питання продажу Скнилівок Кампіан таки вирішив на свою користь, зокрема через королівський декрет 1625 року, хоча той і обмежував володінням ним

¹³⁰ Volumina Legum... S. 448. Оригінал: «Przywiley na cztery dworzyszczka, we wsi naszej Skniłowie (...) przez Szlachetnego Stanisława Piruskiego, szpitalowi Lwowskiemu, nostro cum consensu, zapisane, in perpetuum, approbuiemy, et (...) te dworzyszczka wiecznie inkorporuiemy».

¹³¹ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова... С. 236.

¹³² Dziubiński L. Okolice i dobra miasta... S. 501.

¹³³ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова... С. 236.

¹³⁴ Ziubok R. Gospodarka finansowa miasta... S. 97.

¹³⁵ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова... С. 237.

виключно за чоловічою лінією нащадків¹³⁶. Цікавим тут постає момент, що патриції зумів добитися підтримки короля Сигізмунда III, адже той, йдучи всупереч наведеним вище законам, прийняв рішення про передачу села у власність міщанина. На разі важко сказати, що сприяло налагодженню дружніх, або, щонайменше, союзницьких відносин між ними. Проте вони і інші прояви, зокрема у вигляді того, що в 1626 році був включений у число лікарів Сигізмунда¹³⁷. У майбутньому король також матиме і свій помітний стосунок до розвитку судової справи Кампіана. Що ж до Скнилівки, то, в кінцевому результаті, це придбання надовго не затрималося за спадкоємцями патриції, і «після смерті Мартина Кампіана переходило до різних родин»¹³⁸. Однією причин цього було те, що ці двори надалі стали одним із каменів спотикання у прийдешньому протистоянні між патрицією і міською радою¹³⁹, про що мова буде згодом.

Продовжуючи тему захисту міста, можна сказати, що Кампіан не зовсім занедбав дану справу, а таки приділив їй свою увагу. Зокрема, у першій половині 20-х років він був призначений відповідальним за зведення нової порохівні¹⁴⁰. Обумовлено це було, вочевидь, результатами ревізорської перевірки 1621 року, за якими «Порохи, бо їх до тієї оборони Міста є дуже мало»¹⁴¹. Кампіан, вибравши, за вимогою райців, підходяще відлюдне місце на Васовських (або Перицинських) ланах, «там же Порохівню Міським коштом встановив, збудував і створив. На цю Порохівню (...) 1623 року Контракт уклав з Симоном Свинорійським Млинарем»¹⁴². Однак з якихось причин ця особа не виконувала достатньо добре умови угоди, занедбуючи

¹³⁶ *Dziubiński L.* Okolice i dobra miasta... S. 503.

¹³⁷ *Осіян О.* Винайдення престижних предків... С. 191.

¹³⁸ *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова... С. 431.

¹³⁹ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 108.

¹⁴⁰ Порохівня – млин, у якому виготовляють порох, а також склад пороху / *Gloger Z.* Encyklopedia staropolska [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://literat.ug.edu.pl/glogers/0033.htm> (22.12.2018).

¹⁴¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 655, арк. 25. Оригінал: «Prochy ponieważ ich do tey obrony Miasta iest barzo male».

¹⁴² ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. Спр. 735, арк. 384. Оригінал: «tamze Prochownią sumptem Mieiskim, wystawił, zbudował, y erigował. Na które Prochownią (...) Contract sic Anno Dni 1623, z Simonem Swinioryiskiem Młynarzem postanowił».

порохівню, і, в кінцевому результаті, відмовилася від відповідного довічного утримання Порохівні¹⁴³. Через це у 1626 році лонгери міста (їхні імена не вказані, можливо Кампіан також, так як він тоді вже займав дану посаду) були змушені знайти іншого здібного фахівця з виготовлення пороху, уклавши новий контракт на пожиттєвий термін з Мартином Шлаковим Старим¹⁴⁴. Безперечно, зведення Порохівні можна віднести до позитивної сторони виконання обов'язків з боку Мартина Кампіана. Виникнути тут може хіба питання, чи безуспішна домовленість з Симоном Свинорійським була звичайним, випадковим прорахунком з боку патриція, який не побачив у ньому адекватного знавця своєї справи, чи можливо його тимчасове невдале перебування на порохівні було якось вигідне Кампіану, який зумисно підібрав такого не здібного «фахівця». Більш ймовірним на разі постає перший варіант, але про чітку відповідь на разі важко говорити.

Крім цього, як уже було згадано, у 1625 році Мартин зайнявся уже безпосередньо оборонним мурами Львова. Проте і тут крилася проблема, що замість відновлення старих укріплень, патрицій взявся в основному за зведення нової оборонної лінії, що викликало занепокоєння у простих міщан¹⁴⁵. Воно знайшло своє вираження у протестах, які готувала Рада сорока мужів до короля. Обставини, які спонукали цей орган до протидії міським властям, витікали з важкого положення, в якому опинився Львів на початку 20-х років, про яке уже згадувалося. Уже станом на 1621 рік, не зазнавши ще усіх подальших лих «чорного чотирьохліття», міські господарства знаходилися у такому спустошенні через напади татар і розбій жовнірських та шляхетських загонів, що місто на деякий час фактично втратило джерела доходів до своєї скарбниці¹⁴⁶, і це при наявності згаданих боргів перед родиною Кампіан. Львів гостро потребував зовнішнього втручання і, як вихід, було запропоновано новий податок, що в жовтні 1621

¹⁴³ Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 137.

¹⁴⁴ ЦДАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 735, С. 384-385.

¹⁴⁵ Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 388.

¹⁴⁶ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 89.

року був оформлений у привілей Сигізмунда III, за яким «з усіх купців і людей будь-якого статусу і походження (за винятком шляхти) або швидше від їх товарів будь-якого роду і виду [...], нехай отримають і стягують по 6 грошів [...] по одному шелягу [...] по одному грошу»¹⁴⁷. Бюргерство зустріло цей документ прохолодно, як і власне дозвіл короля на будівництво нових фортифікаційних споруд. Це власне й виразилося у протест Колегії, яка побоювалася, що новий збір та нові оборонні спорудження можуть надміру тяжким тягарем впасти на місто, провокуючи власті, зокрема те, що *«Кампіан (...) тягнувся би до міського майна, які, взявши під своє володіння, всі побори би собі привласнив, а місто зі всього обібрав. За чим (...) всі старі муніції, вежі, паркани і мури обернулися би на ніщо»*¹⁴⁸. Відповідно виходить типова ситуація, що консервативно налаштоване поспільство було проти нових проектів, бажаючи лише мінімальних оновлень та реставрацій, будучи у чомусь і правим, що йшло всупереч планам Мартина, та й зіткненню особистих інтересів тут теж мабуть знайшлося місце¹⁴⁹. Це не завадило йому розпочати згадану уже побудову в 1625 році зовнішнього муру в Галицької до Краківської брами, яку він успішно завершив¹⁵⁰.

Проте найбільшою проблемою, з якою зіткнувся Мартин, став добре підготований виступ проти нього власних колег по раецькому уряду у 1628 році. Ініціатором цього став згаданий вище Еразм Сикст, член міської ради та доктор медицини, як і Кампіан. Відомо, що у 1627 році він як бурмистр і головний представник від ради уклав договір з Мартином стосовно передачі тому штукowego податку в силу того, що місто не встигало повністю повернути першу частину свого боргу патрицію, і потрібно було якось зарадити ситуації¹⁵¹. Мотиви його виступу залишаються на разі не надто

¹⁴⁷ Привілеї міста Львова... С. 418.

¹⁴⁸ *Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 388-389.* Оригінал: «Kampian (...) ciągnął by się do dobr miejskich, które wzięwszy in suam possessionem, wszystkie by sobie prowenta przywłaszczał a miasto ze wszystkiego ogołocił. Za czym (...) stare municje, baszty, parkany i mury wszystkie w niweczby się obróciły»

¹⁴⁹ *Tomkiewicz W. Dzieje obwarowań miejskich... S. 112.*

¹⁵⁰ *Зиморович Б. Потрійний Львів... С. 161.*

¹⁵¹ *Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta... S. 168.*

зрозумілі: тут могла мати і місце особиста ворожнеча, прагнення так само досягти більшої влади, або ж бажання перекинути всі провини міських очільників на свого суперника, але переконливо відповісти не дозволяє нестача тогочасних свідчень. Одним із припущень об'єктивних підстав опору Кампіану стало те, що той, відчувши силу влади, особливо після виконання диктаторських обов'язків у 1623 році, та не бажаючи її позбуватися, прагнув зберегти той попередній вплив на місто, опираючись ще й на те, що врятував Львів від банкрутства¹⁵². А підстав звинуватити його у подібному перевищенні повноважень в райці було доволі багато. Наприклад, зловживання у справі пропінатії горілки, а саме те, що податки з неї за сім років у сумі 7377 злотих Кампіан у 1628 році забажав взяти собі, що не могло не викликати обурення¹⁵³. Адже за привілеєм на право вироблення і продажу алкогольних напоїв, який у 1537 році надав Львову король Сигізмунд I Старий, зібрані з нього кошти мали йти до міського бюджету, а звідти – на загальні необхідності: *«А цей чини, який стягують урядовці з тих, що шинкують, нехай згадані райці, нехай використовують і повинні використати на потреби держави та ремонту громадських місць міста»*¹⁵⁴. Нічого дивного, що у цій ситуації райці, коли пуста міська скарбниця і так не мала достатньо джерел доходу, та ще й не віддала всі свої борги, в тому числі Кампіану, почали задумуватися над протидією останньому, яку і очолив Сикст. Разом з тим, не всі члени ради підтримали починання останнього, і це у 1628 році призвело до того, що «у місті і раецькому уряді відбувалися заворушення і сутички між двома партіями»¹⁵⁵, очолені власне особами обвинувача Сикста і обвинуваченого Кампіана.

Почати можна з того, що Еразм у першій половині 1628 року спершу виступив проти свого колеги самотійно, подавши документ-скаргу у вигляді дванадцяти пунктів щодо злочинної діяльності свого суперника, в яких того

¹⁵² Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 108.

¹⁵³ Гранкін П. Чернов В. Як горілка Львів боронила // Галицька брама. – Львів, 1998. - №3 (39) – С. 30.

¹⁵⁴ Привілеї міста Львова... С. 418.

¹⁵⁵ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова... С. 240.

звинувачено у численних порушеннях та перевищеннях прав і обов'язків при перебуванні на міських посадах, і взагалі як міщанина¹⁵⁶ (див. додаток 3). Зокрема відзначається, що Кампіан *«Монополію встановив і силою грубо примушував бідних людей брати то муку, то інші товари за його ціною»*, виводячи це як причину зростання бідності¹⁵⁷. В якійсь мірі можна побачити у цих оскарженнях і прояв заздрості: *«Також найбільше земель він силою захопив»*¹⁵⁸. Земельне багатство Кампіана не викликає подиву, оскільки і справді, мимо згаданих Скнилівок, під володінням і контролем патриція знаходилися здобуті ще його батьком Павлом будинки в межах міських мурів та маєтки на передмістях, двори в Білій Церкві тощо. Але та річ, що він приєднав частину з них силою, вартує уваги. Серед інших звинувачень було також і такі, що патрицій *«Приватні в'язниці в домі своєму встановив і потім хапав уночі невинних людей»*¹⁵⁹, *«Жодних громадянських податків велів місту не давати, як королівських, так і міських. Ліси, як міські, так і расцькі, майже вирубав на власний ужиток»* тощо¹⁶⁰. Про те що люди, винні чи не дуже, потрапляли до приватних в'язниць патрицій, сумнівів немає, адже він сам згодом виправдовувався у листі до суду, що не було у нього іншого вибору через поганий стан міських тюрем¹⁶¹. Лісів Мартин також не шкодував: його робітники активно працювали не лише в тих лісових масивах, що були закріплені за міською радою (біля Білогорщі, Клепарова, Кошнарувця), а й навіть у там, де терен належав королівській чи лавничій владі або й зовсім перебував у спільному контролі райців (Сихів, Зубра), що було результатом пасивності влади в час мору¹⁶². Навіть якщо ці скарги були дещо перебільшені, вони в більшій чи меншій мірі мали під собою певний

¹⁵⁶ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 95.

¹⁵⁷ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 76. (Zubyc R. Gospodarka finansowa miasta... S. 270.) Оригінал: «Monopolia instituit et vi ac violenter adigit homines pauperes, tum siliginem tum alias merces accipere eo pretio».

¹⁵⁸ Там само. Оригінал: «Plurimos etiam fundos per vim occupavit».

¹⁵⁹ Там само. Оригінал: «Carceres sibi privatos in domo suo instituit atque captivat noctu homines innoxios».

¹⁶⁰ Там само. Оригінал: «Жодних громадянських податків велів місту не давати, як королівських, так і міських. Ліси, як міські, так і расцькі, майже вирубав на власний ужиток Nullas contributiones civiles censitos jubet dare civitati, tam regios quam civitatis. Silvas, tam civiles quam consulares, pene excidit in proprium usum».

¹⁶¹ Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів, 2001. С. 45-46.

¹⁶² Zubyc R. Gospodarka finansowa miasta... S. 111.

грунт. Адже сміливість Сикста прямо виступити проти шанованого міщанина і патриція, попри його попередні заслуги, спонукає й інших райців, а також представників бюргерства у вигляді Ради сорока мужів, активно підтримати цей тиск, шукаючи при цьому підтримки і в королівському суді¹⁶³. Чи не найкраще могли пригодитися свідчення, які мали місце протягом останнього часу, і діяльність Кампіана за останні роки, врахуючи уже згадані ситуації з укріпленням фортифікацій, справді підпадає під підозру. Адже по складанні диктаторських обов'язків він займає посаду лонгера, яка давала йому значний вплив на економічне життя Львова, передбачаючи контроль за наявними фінансами, збором податків, можливості для більшої експлуатації підпорядкованих місту земель, лісів (під прикриттям, зокрема, необхідності покращення стану міської скарбниці)¹⁶⁴. І оскільки противників у Мартина виявилось більше, ніж його прихильників, першим удалося «засудивши Кампіана, перш ніж його відповідачем (визнали), заочним вироком усунули з міської ради, заборонивши йому з'являтися в залі засідань»¹⁶⁵. І справді, тиск з боку міської еліти та поспільства був настільки сильним, що Кампіан втратив свої владні повноваження і задля захисту свого імені та авторитету був змушений улітку 1628 року шукати допомоги поза Львовом.

Таким чином, протягом цих десяти років, з 1618 по 1628 рік, перед нами постає картина доволі неоднозначних вчинків та дій Мартина Кампіана. Одні з них можна пояснити бажання зміцнення власного авторитету та багатства, в другі – як намагання досягти найбільшої вигоди за дійсні заслуги перед містом. Як такі, вони не представляли собою якое надзвичайне явище, проте що раз ближче до 1628 року, особливо після майже необмежених повноважень у 1623 році, прагнення та діяльність патриція набувають рис радше наживи і збереження всеохопного контролю за економічним життям Львова, нав'язування власної монополії його мешканцям та ігноруванням

¹⁶³ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 96.

¹⁶⁴ *Ibid.* – S. 94.

¹⁶⁵ *Зиморович Б.* Потрійний Львів... С. 164.

їхніх найменших прав. Це призводить до відвертого і широкого опору, зорганізованого міськими елітами, що досягають значного успіху, позбавивши свого колегу влади у місті. Проте це був лише перший етап тривалого процесу, який тільки набирає оберти.

2.2. Судова справа 1628-1629 рр.

Організований опір проти діяльності такої значної особи для Львова, свого часу його «рятівника» Мартина Кампіана, виявився, мабуть, надто несподіваним для нього самого, якщо в кінцевому результаті йому довелося покинути місто. Такий розвиток подій може бути водночас свідченням досить парадоксальної та наглядної ситуації, що, попри явне панівне становище обмеженого кола елітних родин в місті, їхні позиції у відносинах між собою не виглядали дійсно міцними, і кожна сторона мала певний набір засобів тиску та впливу для збереження чи повернення власної переваги або хоча би балансу. Цим демонструвалася, на перший погляд непоказна, хиткість достойників львівського магістрату та й влади в цілому, яку Кампіану довелося відчувати вповні та шукати опісля інших способів, щоб відновити попередній статус-кво.

Не отримавши достатньої підтримки у міських колах та розуміючи критичність ситуації, Мартин був змушений звернутися до найвищої можливої інстанції – до короля Сигізмунда III. Саме успішні зв'язки з ним, як було згадано вище, дозволи патрицію здобути право користування Скнилівком та стати одним із його придворних лікарів. Завдяки втручання короля Кампіан у липні 1628 року повертається до Львова з королівським декретом, згідно з яким патрицій має бути поновлений на своїй посаді і правах, а через два місяці отримує можливість вирішити справу в полюбовному суді за посередництва архієпископа¹⁶⁶. Проте навіть підтримка з боку найвищого державного достойника не змусила львівський магістрат та

¹⁶⁶ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 96.

поспільство відмовитися від досягнутого раніше успіху. Опір очолює той же Еразм Сикст, представивши у вересні місяці на загал не лише власні попередні звинувачення, а й зізнання 55-х свідків, які були переважно звичайними жителями міста, передмістя та міських сіл. Ці люди були жертвами, які тим чи іншим способом терпіли певні кривди, або ставали об'єктами відвертого правопорушення з боку опального патриція. Частину цих скарг (загалом 17) було перекладено та опубліковано 1961 року в збірнику документів «Соціальна боротьба в місті Львові в XVI-XVIII ст.» під редакцією дослідника Ярослава Кіся¹⁶⁷.

Умовно зізнання можна поділити на дві категорії, до першої з яких належать свідчення про публічні кривди (32), до другої – про кривди приватні (23). Інформація щодо перевищення владних повноважень припадає головню на період лонгерства Кампіана за останні 5 років¹⁶⁸. Основу першої категорії складають переважно зізнання з боку представників від сільських громад Головська (Великого), Малого Головська, Кульпаркова, Клепарова, Зубри, Сихова, Білогорщі та Брюхович відповідно, підпорядкованих Львову (28), і лише декілька від представників власне передміщан і міського соціуму (4), де навпаки переважала проблема правопорушень в особистих справах. Водночас, у багатьох пунктах після інформації про публічні кривди виступають також зауваги і про приватну шкоду¹⁶⁹, що доповнюють другу категорію та розширюють коло особисто постраждалих від суто міщан до селян. Свідками зазвичай постають як звичайні мешканці Львова та його околиць, так і певні посадовці чи навіть помітні особи. Аналізуючи досить широкий спектр звинувачень, спершу до уваги буде взято свідчення про публічні кривди як основний елемент зловживань міською владою з боку Мартина Кампіана, а опісля – уже про завдані приватні шкоди, які радше

¹⁶⁷ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 187-201.

¹⁶⁸ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 57.

¹⁶⁹ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 187.

підкреслюють безкарну всевладність патриція, якою той не соромився активно користуватися.

В першій категорії зізнань головний і важливий для теми мотив в характері кривд постає із заяви клепарівського лентвійта (як подібних їх скарг інших свідків), за якою *«Те, що всі громади мали відробляти на потреби для міста, це відробляли вони для його (Кампіана – прим. авт.) потреб»*¹⁷⁰. Тобто патрицій змушував громади міських сіл виконувати повинності на його користь, що суперечило його владним повноваженням. Характер робіт був досить насичений. Найчастіше можна зауважити, що селян зобов'язували відправлятися у ближні ліси, які, до речі, теж не були під юрисдикцією Кампіана, рубати там різну деревину, і відвозити до Мартинових володінь. Наприклад, присяжний Шимон Очкович з Кульпаркова відзначав, що мали рубати *«в Кошнарівському лісі великі колоди, а також з Брюховецького лісу осики (...) возили, казав собі також з лісу Сихівського до Цегельні своєї возити дрова»*¹⁷¹. Подібні свідчення, з різним обсягом виконаної роботи і залучених засобів (кількість осіб, возів) надають представники усіх громад. Вказували вони часто і на контретну мету цих вимог Кампіана, наприклад Войцех, вїт зубрицький і сихівський відзначав, що патрицій вивозив деревину для будівництва хлопських халуп в його фількарку в Білій Церкві, біля Пелчинського ставу, в кінці вулиці Темричовської (див. додаток 4)¹⁷². Неодноразово подається також інформація, що, крім як до цегельні, селяни возили деревину і навіть камінь до його міської кам'яниці та білильні¹⁷³, для опалення або для забезпечення іншої роботи. Важливо тут додати те, що законність існування білильні в Кампіана також була під питанням, про що повідомляв раніше Еразм Сикст,

¹⁷⁰ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 196.

¹⁷¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 58. Оригінал: *«w Kośnarowskiemu leśie klody wielkie, także z Brzuchowieckiego lassu wierzchiwisko osikowe (...) wozili, kazal sobie także z lassu Sichowskiego do Cegelnie swojej wozić drwa»*.

¹⁷² Там само, арк. 61.

¹⁷³ Там само, арк. 59.

згідно з яким «Він сам проти прав і привілеїв міста звів майстерню побілки тканин, що є білильня, у своє володіння»¹⁷⁴. На жаль, знайти відповідний документ, який би забороняв користування особистою білильнею у Львові на той час, не вдалося. Однак схожа ситуація була стосовно майстерні для зважування і стригальні, коли, згідно з прийнятим 1542 році декретом Сигізмунда I, заборонялося приватно зводити подібні споруди в місті чи на околицях, щоб не знижувати міських чиншів¹⁷⁵. Якщо ж врахувати складну економічну ситуацію у Львові в 20-х рр. XVII ст., то можна все ж припустити, що заборона особистого користування білильнею теж могла бути цілком актуальною. Що ж до вирубки лісів, то власне Еразм Сикст повідомляв і про неї у своїх скаргах в тому числі, про що згадано вище, тож зізнання селян значно підкріплювали його аргументи і підкреслювали масштаб зловживань і навіть шкоди. Брюховецький лісник Войцех відзначав, наприклад, що патрицій завдав місцевому лісу таких шкод, як не робив жоден пан до нього¹⁷⁶.

У неодноразово селяни свідчать також про виконання ними інших робочих повинностей (у вигляді шарварків) у володіннях Кампіана, а саме в його фільварках. Матіаш Очкович, мабуть родич згаданого Шимона, відзначав, що кульпарківська громада сіяла і орала на скнилівських ґрунтах, сіно возила і один раз ходила жати в Білій Церкві¹⁷⁷. Схожу інформацію подають мешканці сіл Головсько і Мале Головсько¹⁷⁸, Клепарова (колишній лентвійт Станіслав Солтис згадував про різну домову і польову роботу)¹⁷⁹, Білогорщі¹⁸⁰. Примітно, що патрицій розпоряджався наявними робітниками так як хотів, бо, наприклад, тих, що працювали при возах, він змушував

¹⁷⁴ ЦДІАУЛ, Ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 76. (див. також: *Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa... S. 269.*). Оригінал: «*Quod ipse contra iura et privilegia civitatis erexit officinam dealbanitorum telarum, hoc est blech, in proprium suum usum*».

¹⁷⁵ Привілеї міста Львова... С. 255

¹⁷⁶ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 63.

¹⁷⁷ Там само, арк. 58.

¹⁷⁸ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 195

¹⁷⁹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 59.

¹⁸⁰ Там само, арк. 63.

виконувати цілком іншу роботу, та ще й в складних умовах, що калічило селян¹⁸¹. Мартин Бронний з Галицької Брами говорить про те, що Кампіан змушував міських селян працювати на нього навіть під час пошесті 1623 року¹⁸², тобто у час, коли було фактично не до задоволення власних цілей і вимагалось ужиття заходів на користь самого міста. При цьому свідки часто відзначали, що через тиск з боку патриція вони для міста робили досить мало, а більшість їхніх зусиль було спрямовано власне на особисті потреби міського урядовця. До прикладу, міський слуга Ян підтверджував їхні слова, вказуючи, що громада Кульпаркова працювала на Мартина цілих 3 роки, тоді як перед Львовом виконувала свої обов'язки лише 3 рази, багато працювали селяни з Клепарова і Малого Головська¹⁸³. Із зізнань про зловживання в питаннях виконання повинностей є також одне цікаве, що стосується передміщан-підданців Кампіана з Темричовської вулиці. Альберт Зичливий, муляр і заступник вїта з Галицького передмістя (згодом у 1641-1649 рр. здійснював обов'язки члена Ради сорока мужів, а протягом 1649-1656 рр. був лавником¹⁸⁴), передавав фактично від тих же людей три скарги. По-перше, патриціїй почав брати від них спеціальний податок «*laudemium*», чого ніхто від них раніше не вимагав, по-друге, відбирав їхній фураж на худобу, по-третє, стягував горілчаний чинш з господарств, які не займалися шинкуванням (див. додаток 5)¹⁸⁵. У цьому випадку можна побачити певний «прогрес» Мартина в порушеннях процедури збору податків, згаданих раніше, адже тепер він самостійно встановлював побір і примушував підданих йому людей здавати його без вагомої причини.

При цьому звернення зі скаргами про муки і шкоди до інших райців оберталось для очільників громад побиттям від Кампіана, а міські

¹⁸¹ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 197.

¹⁸² Там само, С. 198.

¹⁸³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. 64.

¹⁸⁴ *Kapral M. Urzędniczy miasta Lwowa...* S. 419.

¹⁸⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, Оп. 2, Спр. 661, арк. С. 63.

можновладці ігнорували такі випадки¹⁸⁶. Такі тези знову показують, що, незважаючи на явну шкоду потребам міста, львівські очільники не наважувалися якось змінити ситуацію, а патрицій, судячи з цього, фактично за рахунок своєї могутності тримав майже усю владу та поспільство у залежності від себе принаймі деякий час. Частково свій тиск на селян Мартин, коли йшлося, наприклад, про ув'язнення, намагався виправдати за рахунок того, що це були його піддані і він мав право з ними так розпоряджатися за необхідності¹⁸⁷, але схоже, що це був порівняно слабкий аргумент, який не міг врятувати від інших масових звинувачень. Іншу негативну тенденцію, яку можна простежити і за яку уже побоювалися раніше львів'яни, стало активне використання патрицієм гайдуків. Як згадано вище, він найняв їх 1623 року виключно для забезпечення оборони і порядку міста в період пошесті й татарських нападів. Але до 1628 року ситуація значно змінилася. Як повідомляв Іван Криштанович, син львівського синдика (посада міського юриста): «...я знайшов того візника і віддав його гайдукам, які в той час були власне міськими і служили містові, але п. Камп'ян ними розпоряджався, керував, як хотів»¹⁸⁸. Таким чином, слідуючи і іншим звинуваченням, гайдуки фактично перетворилися на особистих охоронців та підданців патриція, стали знаряддям його тиску і визиску, безкарно кривдячи міщан та селян за будь-які акти непокори, чи навіть без них.

Під час судового процесу Кампіан захворів та помер у квітні 1629 року, підготувавши попередньо заповіт. Загалом з тексту самого тестаменту небагато що свідчить про те, до якого складного напруження дійшло між Мартином і львівською громадою за останній час¹⁸⁹. Тим не менше, укладаючи список власних боржників, патрицій першим пунктом зазначив, що «У Львівської Речі Посполитої, так згідно контракту, як і згідно

¹⁸⁶ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 196.

¹⁸⁷ Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ... С. 46.

¹⁸⁸ Соціальна боротьба в місті Львові... С. 199-200.

¹⁸⁹ Вінниченко О. Тестамент львівського патриція... С. 272.

оновлення порахувавши (...) контракт самої суми фактичної приходиться мені щиро й правдиво найменше п'ятнадцять тисяч злотих польських»¹⁹⁰. Також Кампіан подає своє виправдання щодо перевищення владних повноважень в останні роки з максимально можливим відшкодуванням у тисячу злотих: «бо йшов упродовж усіх років прикладом інших панів колег моїх, які так само чинять, і не вчинив так великої, як на мене кладуть, шкоди, говорю то [з] вірою повною і добрим знанням»¹⁹¹. Це буде, мабуть, один з найяскравіших прикладів того, до яких наслідків призвело утвердження олігархічної системи влади у Львові, коли можновладці, не відчуваючи за собою засобів для обмеження їхньої політичної, економічної та судової монополії у місті, легко вдавалися до зловживань неконтрольованих розмірів, надихаючи так діяти своїх колег або наступників на посадах. У випадку вкрай амбіційного Мартина це справило колосальний ефект, раз він «щиро» не відчував за собою відвертої провини. З іншого боку, така ситуація підтверджує, що навряд чи більшість, якщо не всі представники магістрату, які виступили проти Кампіана, дійсно хотіли реальної зміни сформованих політично-правових «правил гри», а радше конфлікт поставав з якогось особистого зіткнення інтересів та прагнень, хоча Мартин і не згадує прямо Еразма Сикста у заповіті з якимось звинуваченням щодо нього.

Отже, звернення до судової справи, а саме зізнань 55 свідків, показало, масштаб правопорушень з боку Мартина Кампіана був досить широким і той не зупинявся у застосуванні сили в разі необхідності, перетворивши міських гайдуків на власну варту. Тим не менше, на думку самого патриція, у порівнянні з іншими представниками еліти він не надто сильно відрізнявся від них у своїх діях, підкреслюючи, що загалом рівень зловживань у Львові міг бути високим і без нього. Але саме масштаб, характер його дій і той опір, що вони викликали у міщан, показував особливий рівень правопорушень з боку Мартина Кампіана, що виходив за рамки допустимої міри зловживань.

¹⁹⁰ Там само, С. 285.

¹⁹¹ Там само. – С. 286-287.

Висновки.

Протягом першої половини XVI ст. система влади у Львові набуває олігархічного характеру завдяки активності представників місцевої еліти, ставши ще одним учасником політичних трансформацій, які відбувалися у європейських містах. Незважаючи на введення з часом відповідних заходів у відповідь на невдоволення суспільства, як створення Ради 40 мужів для забезпечення підзвітності членів магістрату у їхній економічній політиці, пожиттєвість перебування на головних урядах та поширення непотизму давали патриціям ще більше переваг у збагаченні та забезпеченні впливового авторитету в місті, а то й поза ним. Така ситуація не могла не сприяти поширенню таких явищ, як зловживання владою, відкритих і безкарних правопорушень з боку можновладців, а той відвертих злочинів, особливо коли місто зазнавало таких лих як пожежа 1527 року, коли повноваження були сконцентровані однією чи кількома особами для наведення порядку.

Ці обставини дали хороший ґрунт для встановлення економічної та політичної монополії ряду нових родів з-поза Львова, які швидко набули тут статусу представників патриціату. Серед них був рід Кампіан в особі Павла, який став одним із провідних можновладців і зосередив в своїх руках великі багатства не лише через талант і здібності у своїй фаховій лікарській роботі, а й через надання кредитів, зокрема міській громаді. Сину Мартину вдалося перевершити батька не лише в кількості статків, а й в плані свого владного авторитету в місті завдяки багатьом вчинкам на благо і славу Львова: перебудові ратуші, відкуплення одного з боргів магістрату, відновлення порядку в час пошесті, будівництва фортифікаційних споруд тощо, не забуваючи при цьому про власні інтереси. Тим менше, Мартин не приховував, що провадить також і не зовсім законну діяльність. Протягом 1615-1627 років він стає одним із об'єктів протестів Ради 40 мужів, яка зауважувала і те, що він незаконно використав одну з громадських ділянок, і його втручання у справи оподаткування міщан, і недостатнє приділення

уваги старим оборонним спорудам замість зведення нових, і застерігала щодо доцільності використання найманих гайдуків. Що гірше, ситуацію погіршувала відсутність належної реакції з боку інших можновладців, які у своїх діях не відрізнялися значно від Кампіана, що він і сам зазначав. Врешті, в умовах олігархічної системи ці правопорушення не могли бути винятковими виключно для патриціїв Львова, і такий хід подій міг продовжуватися надалі. Судовий процес проти Кампіана цілковито змінив ситуацію, принаймі щодо нього самого. Те, що позов Еразма Сикста підтримала така велика кількість людей серед нижчого бюргерства, так і серед інших патриціїв, показує Мартин з певного моменту дійсно порушив міру у допустимому перевищенні владних повноважень і став занадто впливовим. Незважаючи на підтримку короля, йому так і не вдалося повністю повернути своє попереднє становище, що прискорило мабуть його смерть в 1629 році.

Таким чином, криза міської влади у Львові досягла одного з своїх апогеїв на час діяльності Мартина Кампіана, показавши вразливість і слабкість владних органів міста через надмірну залежність від одного з своїх очільників, амбіції якого не обмежилися звичайними рамками тодішніх зловживань та дозволяли ігнорувати думки львівського поспільства. Це вилилося у справді потужний контроль над містом щонайменше протягом декількох років, в проміжок часу від здійснення диктаторських обов'язків в 1623 році, до початку судового процесу 1628 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ і ЛІТЕРАТУРИ:

НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Центральний державний історичний архів України, м. Львів

1. Ф. 52. (Магістрат м. Львова), оп. 2, Спр. 661 (Книга протоколів засідань, ухвал та інших документів у справах скарг громади міста на магістрат), 225 арк.;
2. Спр. 655 (Протоколи королівської комісії з проведення ревізії меж і ґрунтів міста), 29 арк.;
3. Спр. 676 (Заповіт радника Мартина Кампіана та акти опротестування заповіту вдовою Єлизаветою), 130 арк.
4. Спр. 735 (Книга реєстрів тижневих прибутків і видатків міської каси), 661 арк.

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Зиморович Б. Потрійний Львів. Leopold Triplex. Ред. О. Шишка, пер. з лат. Н. Царьової. Львів, 2002. 224 с.;
2. Привілеї міста Львова (XIV-XVIII ст.) / Упор. М. Капраль. Львів, 2010. 544 с.;
3. Соціальна боротьба в місті Львові в XVI-XVIII ст.: Збірник документів / Під редакцією Я.П. Кіся. Львів, 1961. 441 с.;
4. Akta Grodzkie i ziemskie z Czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie. Lwów, 1884. Т. X. 543 s.;
5. Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Kraków, 1892. Т. II. S. 348 s.;
6. Oczko W. Przymiot i Cieplice. Warszawa, 1881. 546 s.;
7. Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849 / edidit J. Muczowski. Cracoviae, 1849. 581 s.;
8. Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. Petersburg, 1859. Т. 2. 482 s.

СТАТІ ТА МОНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Білушак Т. Оборонні споруди Львова XIV–XVIII ст.: історичні дослідження і збереженні пам'ятки // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2012. № 724. С. 68-74.
2. Вінниченко О. Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.) // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. Том 10: Львів, 2017. Частина 2. С. 266-290.;
3. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XIV – початок XVII ст.). Львів, 2002. С. 256.;
4. Гошко Т. Жебраки у руських містах XV — першої половини XVII ст. // Україна в Центрально-Східній Європі. 2017. Вип. 17. С. 462-490.
5. Гранкін П. Чернов В. Як горілка Львів боронила // Галицька брама. Львів, 1998. №3 (39) С. 30.
6. Гуль О. Виступ львівського міщанства проти зловживань міської ради в першій чверті XVI століття // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2013. Вип. 6. С. 5-17.;
7. Гуль О. Нерухома власність представників міської влади Львова XVI століття // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. Том 10: Львів, 2017. Частина 2. С. 238-254.
8. Долинська М. Львів: простір на тлі мешканців XIII – XIX ст. Львів, 2014. 168 с.;
9. Заяць О. Громадяни Львова XIV-XVIII ст.: правовий статус, склад, походження. Львів-Київ, 2012. 590 с.;
- 10.Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Пер. І. Сварник. Львів, 2002. 601 с.;
- 9.
- 10.Капраль М. Функціонування органів влади Львова у XIII–XVIII ст. (Нарис історії інститутів магдебурзького права) // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 111-130.;
- 11.Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів, 2001. 230 с.;

- 12.Козицький А. *Leopolis militans*. Нариси військової історії Львова XIII-XVIII ст. Львів, 2014. 368 с.;
- 13.Осіп'ян О. Винайдення престижних предків у контексті світогляду міського патриціату Львова XVII ст. / УІЖ, вип. 5. 2013. С. 169-206.
- 14.Осіп'ян О. «*Topographia civitatis Leopolitanae*» Іоганна Алембека початку XVII ст. як джерело з історії Львова: когнітивна рамка, нарративні стратегії // УІЖ, вип. 4. 2010. С. 192-222;
- 15.Потимко О. Розвиток медицини у Львові у XIV-XVIII ст.: література, проблеми, дискусії / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів, 2012. 214 с.;
- 16.Сас П. М. Хотинська війна 1621 року / НАН України. Інститут історії України. Біла Церква, 2012. 520 с.;
- 17.Bogucka M., Samsonowicz H. *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Wrocław, 1986. 675 s.;
- 18.Charewiczowa Ł. *Kłęski zaraz w dawnym Lwowie*. Lwów, 1930. 292 s.;
- 19.Chodyncki I. *Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*. Lwów, 1833. T. II. 388 s.;
- 20.Dzieduszycki M. *Kościół katedralny lwowski obrządku łacińskiego*. Lwów, 1872. 96 s.;
- 21.Dziubiński L. *Okolice i dobra miasta Lwowa / Miasto Lwów w okresie samorządu 1870-1895*, red A. Czołowski, K. Ostaszewski-Barański et al. Lwów, 1896. S. 469-514;
- 22.Heck K. *Józef Bartłomiej Zimorowicz. Burmistrz, poeta i kronikarz lwowski. W trzechsetną rocznicę jego urodzin*. Lwów, 1897. S. 66;
- 23.Hul O. *Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku* // *Res Historica*. Lublin, 2013. Nr. 35. S. 49-68;
- 24.Kapral M. *Urządnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*. Toruń, 2010. 420 s.;

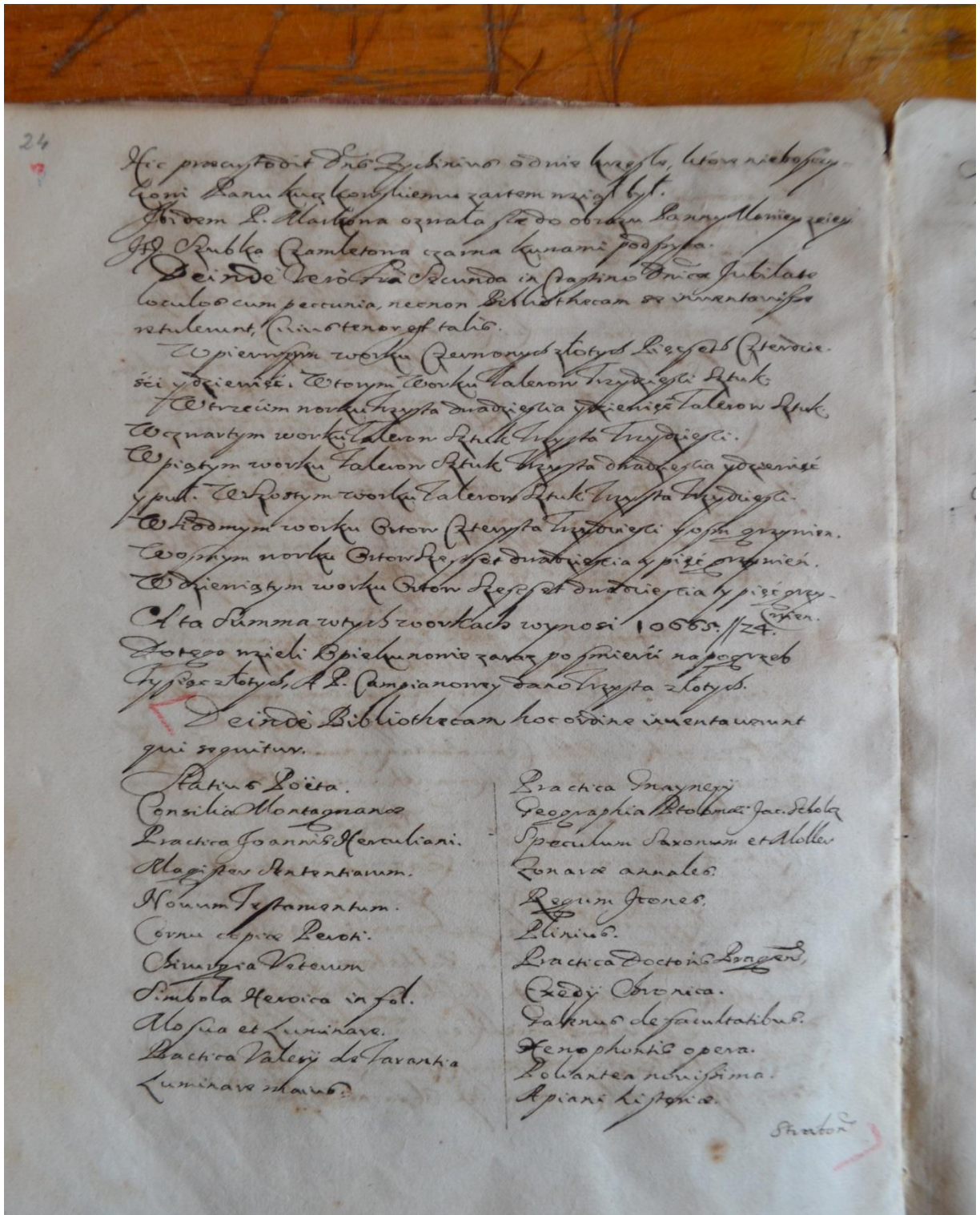
- 25.Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. Lwów, 1890. 436 s.;
- 26.Łoziński W. Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach: 1384-1640. Lwów, 1889. 111 s.;
- 27.Noga Z. Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy. Kraków, 2003. 387 s.;
- 28.Noga Z. Między oligarchią a reprezentacją. Uwagi o ewolucji władz miejskich Krakowa w okresie przedrozbiorowym // Kraków: studia z dziejów miasta. Pod red. J. Rajmana. Kraków, 2007. S. 101-109;
- 29.Ptaśnik J. Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce». Kraków, 1934. 512 s.;
- 30.Ptaśnik J. Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku // Kwartalnik Historyczny. 1925. R. 39. S. 1-32;
- 31.Samsonowicz H. Uwagi nad średniowiecznym patrycjatem miejskim w Europie // Przegląd Historyczny. T. 49, Warszawa, 1958. S. 574-584;
- 32.Skoczek J. Studia nad patrycjatem lwowskim wieków średnich // Pamiętnik Historyczno-Prawny. Lwów, 1929. T. 7. Z.5. S. 1-73.;
- 33.Tomkiewicz W. Dzieje obwarowań miejskich Lwowa // Kwartalnik architektury i urbanistyki. T. XVI. Z. 2-3. Warszawa : 1971. S. 93-137.;
- 34.Zubyc R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624-1635. Lwów, 1930. 495 s.

Інформаційно-довідкова література

1. Cleary G. St. Roch // The Catholic Encyclopedia. New York, 1912. Vol. 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newadvent.org/cathen/13100c.htm> ;
2. Gloger Z. Encyklopedia staropolska [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://literat.ug.edu.pl/glogers/0033.htm> .

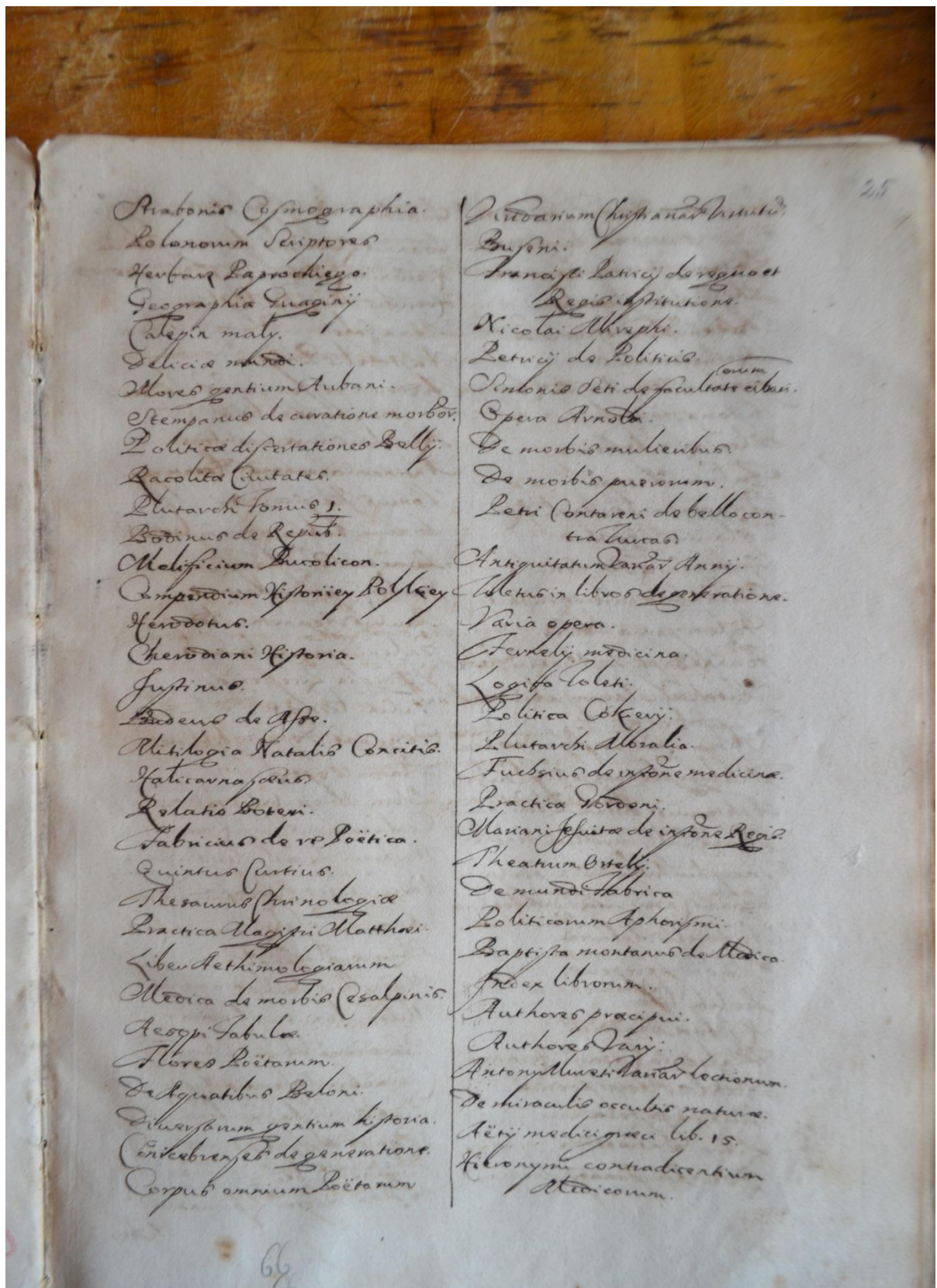
Додатки

Додаток 1. (Перший аркуш бібліотеки Кампіана з його заповіту)

Джерело: ЦДА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 676, арк. 24.

Додаток 2. (Другий аркуш бібліотеки Кампіана з його заповіту)

Джерело: ЦДІА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 676, арк. 25.

Додаток 3. (Другий аркуш звинувачень Еразма Сикста)

76

honorum, suam aut in fundo erexit, ex qua magnum
momentum habet. Civitas autem inventus diminitio
vina atq; detestum sustinet. Tertio. Monopoliis
insistit, et in ea violenter adigit hunc saucere, hunc
sagittam, tum alias merces accipere, eo prelio, quo
ipso libertatem fuerit; Unde multi homines ad summam
modiam rediguntur. Quarto. Plurimos etiam
fundo per vim amovet, prout id demonstrabitur
evidenter. Quinto. Tam ab aliquo annis exigit
contributionem a cunctis, non tamen rationes facit,
sed in die protelat. Sexto. Quicquid ipsi
placuit, aut necessarium fuerit, id ille per vim
iubet accipere a civibus, nec cuiquam solvit.
Septimo. Carceres sibi privatos in domo sua
insistit, atq; captivat nocte homines innoxios, ne
ad admittit a Magistratu, vult eos dimittere. Id
demum est principis omnia prohibere suo agere.
Octavo. Quamvis in omnibus locis, tan Civitati,
quam civibus dabo, coloni seu censita sunt iuris.
Archidomi Civitatis subiecti; tamen ille in suo lanceo
Dilectio cetera consistit, qui iudicat causas et ap-
pellationes ad eum remittit. Nono. Nullas
contributiones sibi censita iubet dare Civitati, tan
Legis, quam Civitatis. Penultimo. Totam Jurisdictionem
nem Civitatis convellit. Decimo. Quas tan
Civitatis, quam Compulso peni existit in
proprium usum. Undecimo. Omnia privilegia
et iura Civitatis latetabat. Etenim Praetores
posuit contra Archidomum et Statinos ad Prudicia
tribunalia Regni; cum singulari Privilegio cauti
est.

Джерело: ЦДА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 76.

Додаток 4. (Із зізнань Зубрицького і Сихівського вйта Войцеха)

30. Z 0. Ziti dety na potrebe jeho. Kedy som wlene bedac robim buchy, co na robu, tedychom tes z jeho wlasna jomate wlecie wplywy zastawali, ktorly takle ktorowu brwa gotowali z brach, wist z nich w psol, jako Zubita wlymat, takle y wiclam znalych ktorly wplyw nich brat, ian tyko jedyn mial z to mi zo wstiat. Trostomgi my w brodzicu niebierem go wim, boe ten jedyn nam tyko a on mi wstiat tykiewt y ty mial, suam puct iawout, co wra taw.

Woyciech woyt Zubrych y Sichowski tak zeznal, a za dwinzena konyardwa walygo P. Campian wyrabat wyple jedyn debida wredy Manjra, wdeckana Sichowita, y wyprawit is na budowanie chaty chlopelich, ktore wladzil przy folwarku swym Diablocerwia wdeckana takle y na budowanie drugich chaty nad stawem Petrynskiu wredy nym, takle y na konicu Teobrowoszlency wredy chlopom swym na stawie chaty, ktorogo chrystu wredy wredy wredy bylo wia na z wosow, oprawit kula y platen debicych, ktorowu wredy na zew wredy opowit wredy wredy, na wyrobienie platen, gdy ten debida wredy

Джерело: ЦДІА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 61.

powiedzial, ze wozozami Janu Campianowi Skarbowanie obicynz y
bias na budynki do Skarbowa, kule takze y chosfy na grodkanie na pa
le, takze debie do stazow, y co mu ieno potrzeba bylo super quod iuravit
iuriam et Suburbanorum Leopoldi
Janus Albertus Episcopus Marator Vice advocatus Suburbij Haticensis
sic recognovit. Za publiczne kopytky ktre od Przetmielesan ziom
y ktre od P. Kadzice odnosit zeznanam ze sie przedmielesanie ktre
na Temycesowey ulicy mieszkaia wskazali przedemna ze P. Campian
od nas ob laudeinim biende zego na dyca iego y przed in Bem laty nie
byli. Druga ze pafte zeznanam na bytu po odcytoral. Tercia ze od po
zatti edonow Gosiunaybi chci nie slyskania gorsalet, gorsalczane po
nia dze biende. super quod iuravit.
Andreas Suderlawatowicz alias Koska Gerbaris recognovit. W tym pafte
dnia gniezdu Roku 1625 in locieraiac zaporietobnych ludu y do

Джерело: ЦДА України у м. Львові). ф. 52, оп. 2, спр. 661, арк. 63.